Florovsky Gheorghe, Arhipreotul

A TRĂIT HRISTOS?

Dovezi istorice
ale lui Hristos

Și fericit este cel ce nu se poticnește
în mine... Matei XI. 6.

Moscova 1999

A TRĂIT HRISTOS?

Aceste cuvinte amare și cumplite rostite de Evanghelist despre Hristos se aplică întregii istorii creștine: „A venit la ai Săi, și ai Săi nu L-au primit" (Ioan 1:11). Mântuitorul a fost întâmpinat în lume cu îndoială, neîncredere și răutate sfruntată. A fost respins, trădat, hulit și ucis. Și le-a prezis ucenicilor Săi tristețe, ură și persecuție în lume. Încă din primele zile ale evangheliei apostolice, această profeție s-a împlinit. Biserica rătăcește pe pământ, în mijlocul ostilității și opoziției. „Lumina a venit în lume, dar oamenii au iubit mai mult întunericul decât lumina" (Ioan 3:19)... Și în zilele noastre se descoperă din nou răzvrătirea lumii împotriva lui Hristos. Dacă abia recent mulți nu au văzut și nu au înțeles acest lucru, a fost doar pentru că nu au vrut sau s-au temut să vadă. Acum este și mai cumplit să nu vezi, acum nu mai este posibil să nu vezi și să nu privești. A venit vremea când fiecăruia i se cere să dea un răspuns direct despre nădejdea sa, se cere mărturisire și o alegere fermă. Mișcarea anticreștină a pătruns prin forță la suprafața istorică și a ajuns la putere. Necredința a devenit deschisă și

sinceră. Și în fața acestui atac militant și deja nedisimulat, mulți ezită și sunt confuzi, se simt neajutorați și neînarmați, nu știu ce și cum să răspundă, nici măcar nu știu cum să se răspundă singuri. Această confuzie este un semn de imaturitate spirituală și lipsă de credință. Iar lipsa de credință este neputincioasă în fața atacului necredinței. Dar slăbiciunea credincioșilor nu indică încă slăbiciunea credinței în sine.

Necredința se numește știință, se prezintă ca singura cunoaștere reală, ca stadiul ei cel mai înalt. Și prea des, și prea mulți, sunt gata să fie de acord cu aceasta și să cedeze. La alții, încăpățânarea de a ceda și de a se retrage se transformă în nimic mai mult decât suspiciune și frică de cunoaștere, care nu fac decât să acopere gândul vag că, într-adevăr, pentru ca cunoașterea să existe, este inevitabil să distrugem și să dezintegrăm credința. În realitate, necredința pretinde în mod fals și fără niciun drept numele de cunoaștere. În realitate, necredința este „credință inversată" și o „credință" oarbă și părtinitoare. În necredință nu există deloc voință autentică de cunoaștere, nicio precauție și libertate interioară prin care trăiește și se mișcă cunoașterea autentică. Necredința respiră întotdeauna o pasiune rea. De obicei, necredința provine tocmai din ignoranță și insensibilitate și întotdeauna din ignoranța propriei ignoranțe și, prin urmare, din incapacitatea și lipsa de dorință de a se verifica. La rădăcina necredinței se află întotdeauna o îngustare a orizontului spiritual, o estompare a viziunii interioare. Necredința se bazează pe opinii preconcepute, a căror netemeinicie este acoperită de dorința ca acestea să fie bine întemeiate. Chiar și Fericitul Augustin a observat cu sensibilitate că negarea lui Dumnezeu se bazează întotdeauna pe o dorință secretă ca Dumnezeu să nu existe... Necredința are propria sa aparentă putere de convingere; argumentele necredinței par uneori puternice - par puternice celor slabi... Numai cel care știe să i se opună cu o cunoaștere fermă și reală poate rezista acestei cunoașteri imaginare și false - și ea dezvăluie adevărul credinței. În dovezile directe și imediate ale credinței există dovezi incontestabile împotriva necredinței. Pentru cineva care este convins direct și ferm prin experiența vie de adevărul unei anumite judecăți despre un obiect, natura iluzorie și falsitatea opiniilor opuse sunt astfel expuse. Credința este experiență, iar dovezile experienței credinciosului exclud însăși posibilitatea îndoielii - nu se îndoiește de evident... Credinciosul nu are nevoie de justificare, justificare sau dovadă a credinței sale. Nu are nevoie să respingă obiecțiile și argumentele împotriva ei. În însăși credința sa are dovezi directe ale adevărului. Și încrederea lui nu depinde de respingerea opiniilor contrare. Origen a vorbit bine despre acest lucru în prefața la cartea sa

defensivă „Împotriva lui Celsus”. „Cu mult mai bine va face cel care, citind din întâmplare cartea lui Celsus, nu va simți nevoia să respingă deloc această carte”, spune Origen. Și se referă la exemplul Domnului însuși. „Când au depus mărturie mincinoasă împotriva Lui, El a tăcut: iar când a fost acuzat, Nu a dat niciun răspuns. Era convins că întreaga sa viață și faptele pe care le-a făcut printre evrei erau mai puternice decât discursul pe care îl rostise pentru a respinge mărturia mincinoasă, mai puternice decât cuvintele pe care le rostise pentru a respinge acuzațiile... Isus era constant mărturisit mincinos și, având în vedere răutatea care exista printre oameni, nu exista un moment în care să nu fie acuzat. Și totuși, el răspunde la toate acestea cu tăcere, fără să-și ridice vocea ca răspuns”...Cu această introducere la vasta sa carte de apărare, Origen vrea să avertizeze împotriva dependenței credinței de dovezi și argumente. Apărarea are un sens condiționat și limitat. Ea ridică asediul față de adevăr, dezvăluie natura iluzorie și neconvingătoare a obiecțiilor. Dar acest lucru nu este încă suficient pentru o credință adevărată. O altă cale duce la ea, calea confirmării directe, nu indirecte. Și numai în ea apărarea însăși își primește fundamentul final și indestructibil. Îndoiala este învinsă nu prin argumente, ci prin credință - viziunea credinței, experiența adevărului.

Creștinismul a fost revelat lumii ca o mare bucurie și, în același timp, ca o predică de pocăință. Erau necesare burdufuri noi pentru noul vin evanghelic - era nevoie de o ispravă și o reînnoire spirituală. Și aceasta a fost opusă de voința umană încăpățânată și îndrăzneață. Predica creștină a fost auzită pentru prima dată într-o lume muribundă și senilă. Cu cât aflăm acum mai mult și mai bine despre viața acelei epoci, cu atât mai clar se dezvăluie bogăția și complexitatea expresiei apostolice: împlinirea, plinătatea vremurilor (Galateni IV. 4)... Evanghelia creștină a fost modernă și actuală: toate căutările arzătoare și chinuitoare ale omului antic erau saturate în ea. Această modernitate și actualitate a „vestii bune” creștine, corespondența sa cu „spiritul vremurilor” sunt atât de mari încât mulți sunt tentați să înțeleagă creștinismul în sine și să-l prezinte ca una dintre religiile naturale, păgâne, care au crescut istoric în acea vreme. Dar, procedând astfel, reversul scapă atenției. Oricât de aproape păreau adevărurile evangheliei creștine de conștiința și inima evreiască și elenă, acestea se confruntau aici cu un fel de rezistență încăpățânată, elementară, fiind percepute ca ceva străin, misterios, nemaiauzit, de neînțeles și ostil. Și problema nu constă atât în persecuția din partea autorităților statului. Mult mai expresivă este opoziția publică monotonă, care s-a reflectat în explozii de ură populară, în calomnii calomnioase împotriva

comunităților creștine și în lupta polemică cu învățătura creștină. Toate acestea mărturisesc dificultatea întâmpinată de conștiința veche, evreiască și păgână, de a asimila și accepta învățătura bisericească, care, în unele moduri fundamentale și importante, s-a dovedit a fi complet nouă, fără precedent și neobișnuită și, prin urmare, necesita o reînnoire decisivă, o „naștere de sus". Această conștiință vagă a noutății complete a revelației evanghelice transpare în întreaga luptă a lumii cu Biserica, atât sub formele negării directe, cât și în experimentele de distorsionare a adaptării mesajului evanghelic la idei religioase vechi și familiare. În această noutate a creștinismului, mărturia originii sale divine nu vine de la om, ci de la Dumnezeu. Conștiința încăpățânată rezistă acestei noutăți și, în loc să se supună testului noii revelații divine, se străduiește să o supună propriei judecăți. Acesta este începutul și rădăcina învățăturilor false. Încă din cele mai vechi timpuri, ereziile creștine au fost întotdeauna încercări de a adapta creștinismul la conștiința naturală și precreștină: în acest sens, ereziile sunt întotdeauna „reacționare", exprimând inerția încăpățânată și înapoierea gândirii, incapabilă și nedoritoare să se rupă complet de trecut și să renaască complet. Și în conținutul lor, ereziile reprezintă întotdeauna o anumită îngrădire și trunchiere a învățăturii și credinței bisericești originale, pierderea bogăției originare, lupta cu plenitudinea revelată în Hristos. Această luptă străbate întreaga istorie creștină – respingerea tăcută a „vestii bune", respingerea sub forme de distorsiune sau substituire.

În vremea noastră, o mulțime de mărturii false, îndoieli și negări s-au acumulat în jurul imaginii și chipului lui Hristos. Demnitatea Sa divină este respinsă. Întreaga istorie a Evangheliei și autenticitatea sa istorică sunt puse la îndoială. Și se fac încercări de a explica creștinismul fără Hristos. În ultimii ani, s-a încercat respingerea completă a existenței istorice a lui Hristos și transformarea Evangheliei într-un mit care nu se bazează pe niciun eveniment real. Această interpretare falsă a fost realizată cu o duritate și o forță deosebite în cartea profesorului german A. Drews, căreia autorul i-a dat un titlu complet sincer: „Mitul lui Hristos" (prima ediție germană a fost publicată în 1909). Această carte a fost recent publicată în traducere rusă sub pretextul unei propagande lipsite de Dumnezeu și fără Dumnezeu. Autorul pretinde că vorbește în numele științei, iar traducătorii și editorii săi ruși prezintă cartea sa drept cea mai recentă realizare a cunoașterii libere; cu toate acestea, ei sunt puțin interesați de propria viziune asupra lumii a lui Drews, pur și simplu folosesc cartea sa în propriile scopuri, considerând-o un instrument de agitație. Drews însuși este, în esență,

un agitator. În cartea sa, el nu doar examinează, ci și predică o religie nouă, filozofică. În numele acestei noi religii, el respinge creștinismul: Drews nu este deloc ateu și vede materialismul ca fiind cel mai malefic și periculos dușman. El caută noi forme religioase și o nouă credință. Nu este deloc om de știință sau istoric, ci un predicator, entuziasmat și obsedat de visul unei noi revoluții religioase, și în special religioase. Tocmai ca agitator, Drews a vorbit mult timp în Germania în numele așa-numitei „Uniuni a Moniștilor", un fel de comunitate pseudo-religioasă. Nu este deloc un cercetător care caută și fundamentează adevărul, cântărind și testând argumente. El își promovează propria idee pseudo-religioasă preconceputăși încearcă să o susțină cu o selecție bizară și lipsită de reacții, de tot felul de referințe și comparații care pot crea impresia de autenticitate. Și trebuie spus că, în știință, discursul lui Drews a fost întâmpinat cu indignare, iar cartea sa a fost însemnată cu rușine și dizgrație. Chiar și cei mai liber-cugetători adversari ai creștinismului, care, însă, stau pe terenul cunoașterii științifice, vorbesc cu dezgust și nedumerire despre arbitrariul nerușinat cu care Drews și susținătorii săi selectează și falsifică dovezi și fapte și văd aici doar o „glumă proastă", „un amestec de gânduri vagi și copilărie". Drews nu a fost jenat sau luminat de obiecțiile și reproșurile ridicate împotriva sa - nu pentru că ar fi nereușite sau slabe, ci pentru că nu știe cum și nu vrea să le audă și să le înțeleagă. Nu are suficientă onestitate și răbdare pentru autoexaminare și cercetare. Cartea sa respiră pasiune și obsesie, ură și răutate împotriva creștinismului. Și împotriva acestei obsesii și frenezii, argumentele rațiunii sunt neputincioase. Predica lui Drews are succes și noroc în rândul maselor needucate și ignorante, în acel mediu în care un cuvânt ascuțit și blasfemic este prețuit mai mult decât un argument ferm și greu. Și luminează masele cu o emoție sinistră.

Trebuie ținut minte, în primul rând, acest lucru: cartea lui Drews nu reflectă deloc starea actuală a științei, nu transmite deloc concluziile la care duce un studiu științifico-istoric calm și imparțial. Și, prin urmare, în primul rând, este supusă expunerii și respingerii dintr-un punct de vedere științific, din punctul de vedere al metodei științifico-istorice, ale cărei reguli cele mai elementare le calcă în picioare și le încalcă. Tocmai de aceea a fost întâmpinată cu indignare unanimă din partea oamenilor de știință cu cele mai diverse sentimente și convingeri religioase și filozofice. Drews nu demonstrează atât de mult, cât afirmă. În locul dovezilor sale, există aproximări forțate, conjecturi și presupuneri arbitrare, în care toate timpurile și perioadele sunt confundate. Drews face o distincție slabă între posibil

și real; imaginația sa neliniștită și jucăușă interferează cu percepția istorică sobră. Are un simț foarte slab al realității istorice. Și, în același timp, nu dragostea sau chiar un interes dezinteresat pentru adevăr îl mișcă, ci dușmănia - dușmănia și ura față de Hristos și creștinism. Acesta este secretul succesului său relativ.

Ideea principală a teoriei mitologice a lui Drews poate fi exprimată foarte pe scurt. Hristos nu a existat niciodată. Evanghelia nu este istorie în niciun sens, ci un mit în care se intersectează și se împletesc diverse povești legendare și mitice, evreiești și păgâne, despre salvatori divini. Și abia mai târziu acest mit a fost acceptat ca istorie, ca o relatare istorică a unor evenimente reale. Cultul Dumnezeului ceresc Isus a existat în epoca precreștină în unele secte evreiești, iar teologia apostolului Pavel, care nu știa și nu spunea nimic despre Isus istoric, este legată de acest cult. Trebuie spus sincer: niciuna dintre aceste poziții nu este măcar aproximativ susținută de Drews. Și în primul rând, nu există absolut nicio dovadă a existenței unui cult precreștin al lui Isus, despre care Drews vorbește pe baza unei reinterpretări complet fantastice a poveștii biblice a lui Isus Navin și a unor dovezi ulterioare neclare despre secte din epoca creștină. A analiza – sau mai degrabă a expune – argumentele și dovezile lui Drews ar fi o pierdere de timp. ELE DISPARE DE LA SINE îndată ce punem întrebarea preliminară: este posibil să ne îndoim de existența istorică a lui Hristos fără o contradicție directă și flagrantă cu dovezile istorice incontestabile? A ne pune acest lucru înseamnă a pune întrebarea direct și la obiect. Toate construcțiile lui Drews își pierd temelia dacă se demonstrează că dovezile istorice despre Hristos au caracterul unei reflectări directe a realității. Toate construcțiile mitologice ale lui Drews se prăbușesc în fața mărturiei incontestabile a martorilor oculari, care dezvăluie clar un contact viu cu personalitatea lui Isus. Drews neagă toate aceste dovezi istorice, le respinge sau le elimină. Dar aceste respingeri nu sunt deloc convingătoare, sunt complet arbitrare și, mai presus de toate, complet improbabile. De fapt, chiar și din punctul de vedere al celei mai meticuloase critici istorice. Nu există mai multe motive pentru a ne îndoi de existența istorică a lui Isus Hristos decât există pentru a suspecta realitatea oricărei figuri istorice, chiar și din trecutul foarte recent. Poziția fundamentală a lui Drews este improbabilă din punct de vedere istoric, iar acest lucru trebuie mai întâi demonstrat. Întrebarea nu este încă epuizată. În raport cu fiecare trăsătură a imaginii lui Hristos din Evanghelie, cu fiecare eveniment din viața Lui, întrebarea se ridică din nou. Dar însăși acul teoriei mitologice va fi deja tocit și șters. Desigur, chestiunea

credinței nu a fost încă decisă. Și nu poate fi decisă prin argumente de natură istorică. Indiscutabilitatea existenței istorice a lui Hristos nu prejudecă încă întrebarea: Cine a fost El? Chiar și interlocutorii și cei care L-au întrebat pe Mântuitorul încă ezitau asupra acestei întrebări; și nu carne și sânge, ci Tatăl Ceresc le-a revelat apostolilor înșiși adevărata cunoaștere a persoanei Sale (cf. Matei 16:17). Și conform mărturiei Apostolului Pavel, „nimeni nu poate zice că Isus este Domn decât prin Duhul Sfânt" (1 Corinteni 12:3). Numai credința îl poate recunoaște pe Hristos. Dar credința pentru cei care se îndoiesc poate fi înlesnită și întărită printr-o conștiință clară,că, în fața dovezilor istorice, este incredibil și neverosimil să ne îndoim de existența lui Hristos - că o astfel de îndoială este o violență împotriva percepției istorice solide și poate fi hrănită doar de pasiune și încăpățânare a voinței.

1. Dovezi ale predicării apostolice

Predicarea apostolică, așa cum este fixată în cartea Faptele Apostolilor și în epistole, a fost de la bun început o predicare și o evanghelizare despre „Isus istoric", pornind de la faptele și evenimentele vieții Sale reale și bazată pe acestea. Tot accentul aici se punea tocmai pe un anumit eveniment istoric individual, toată atenția fiind îndreptată către personalitatea vie a lui Hristos Isus. Același caracter realist se regăsește în epistolele Apostolului Pavel, care fixează în scris principalele caracteristici ale evanghelizării sale orale. Același caracter de narațiune istorică și descriere istorică se regăsește în Cele Patru Evanghelii, „Evanghelia cvadriplă", așa cum era numită deja în vremurile străvechi. Aceasta este tocmai povestea vieții, predicii, faptelor și minunilor, a morții și învierii Mântuitorului Domnul Iisus Hristos, iar unul dintre cei mai faimoși istorici moderni ai Bisericii, Ad, spune pe bună dreptate: Harnack: „Cine, pe baza a ceea ce dau primele Evanghelii, chiar dacă le supunem celei mai stricte critici istorice, nu simte că acestea dezvăluie o Personalitate puternică, cuceritoare, care nu poate fi inventată, este incapabil să perceapă viața istorică și personală din surse și să o distingă de ficțiune"... Căci în Evanghelie există, mai presus de toate, o imagine vie a lui Hristos, alimentată și încălzită de amintiri personale și de iubire devotată. Conținutul primei predici apostolice a coincis practic cu Evanghelia. O relație personală cu Hristos, amintirea vieții Sale și interacțiunea cu El au determinat întregul său ton și conținut. A fost predica martorilor oculari. Și însuși numele apostolilor era inițial limitat la cercul martorilor oculari ai Domnului, care au fost tovarășii și ascultătorii săi în timpul călătoriei

sale pământești, de la Botezul lui Ioan până la zilele morții sale pe Cruce și Înviere, și în chemarea și misiunea sa personală, de la care au avut temelia și sprijinul puterilor lor evanghelistice (cf. Faptele Apostolilor 1:21-22). Apostolii pornesc întotdeauna de la fapte și evenimente istorice specifice și apoi dezvăluie și explică sensul a ceea ce s-a întâmplat și a avut loc și puterea lor mântuitoare. Ei reînviază în conștiința ascultătorilor lor, reproduc înaintea privirii lor pioase chipul lui Hristos și apoi dezvăluie Cine a fost El. Și toată unicitatea și natura extraordinară a acestei imagini istorice constă în faptul că El, vizibil și perceput ca om, nu a fost doar om, ci Fiul lui Dumnezeu și Mântuitorul lumii. Prin urmare, chipul lui Hristos nu se încadrează în cadre pământești, doar umane, le depășește, iar în fațetele istorice se dezvăluie ceva supra-istoric și supra-pământesc. Dar aceste granițe în sine nu se estompează și nu se estompează niciodată, trăsăturile istorice, umane nu se estompează niciodată. Acesta este întregul patos și sensul predicii apostolice, că este o poveste, o poveste despre ceea ce s-a văzut și s-a auzit - „ceea ce am auzit, ce am văzut cu ochii noștri, ce am privit și ce au atins mâinile noastre" (1 Ioan 1:1). Povestea este despre ceea ce s-a împlinit și s-a întâmplat și ceea ce s-a întâmplat în anumite condiții de timp și loc. Și s-a întâmplat ceea ce nu a mai avut precedent: **Cuvântul s-a făcut trup.**(Ioan 1:14), - Fiul lui Dumnezeu s-a făcut Fiul omului, „și a fost găsit în chip de om" (Filipeni 2:7). Fiul lui Dumnezeu s-a făcut și a fost om - acesta este punctul central al predicii din Evanghelie. Și fața Domnului întrupat este înscrisă mai întâi de mâna apostolică în Evanghelie. Aceasta este o față umană, dar nu numai una umană, căci Iisus, pe care mulți L-au văzut și L-au auzit, L-au urmat și au vorbit cu El, nu a fost doar om, ci și Dumnezeu. Dar El a fost și un om adevărat. Un om complet și nu numai om - în combinarea ambelor afirmații se află întregul sens, întreaga taină a Evangheliei și a predicii apostolice.

Prima predică apostolică consemnată în paginile Cărții Faptele Apostolilor, predica Apostolului Petru chiar în ziua de Rusalii, se bazează pe fapte istorice: „Isus din Nazaret, om adeverit de Dumnezeu înaintea voastră prin semne, minuni și semne pe care Dumnezeu le-a făcut prin el printre voi, după cum voi înșivă știți. Pe acesta fiind dat în mâinile oamenilor răi, după sfatul hotărât și prestiința lui Dumnezeu, voi l-ați luat și L-ați răstignit prin mâinile unor oameni răi... Pe acest Isus Dumnezeu L-a înviat, ai cărui martori suntem noi toți... Dumnezeu L-a făcut Domn și Hristos pe acest Isus, pe care L-ați răstignit voi" (Faptele Apostolilor 2:22-23, 32, 36). Și apostolul predică același lucru din nou în timpul vindecării șchiopului: „Dumnezeul lui

Avraam, Isaac și Iacov, Dumnezeul părinților noștri, a glorificat pe Fiul Său Isus, pe care L-ați dat în mâinile oamenilor și L-ați lepădat înaintea lui Pilat, când acesta se gândea să-L elibereze" (Faptele Apostolilor 3:13 și următoarele; cf. 4:10,27; 5:30). Și din nou în casa centurionului Corneliu, în Cezareea, apostolul Petru predică astfel: „Știți ce s-a întâmplat în toată Iudeea, începând din Galileea, după botezul propovăduit de Ioan. Cum Dumnezeu a uns pe Isus din Nazaret cu Duhul Sfânt și cu putere. El umbla din loc în loc, făcând bine și vindecând pe toți cei asupriți de diavolul, căci Dumnezeu era cu El. Și noi suntem martori la tot ce a făcut El în țara iudeilor și în Ierusalim, și cum în cele din urmă L-au omorât, spânzurându-L pe lemn" (Faptele Apostolilor 10:37-39 și mai departe)... Timpul în care au fost consemnate Faptele Apostolilor nu este greu de stabilit cu aproximație. Era înainte de distrugerea Ierusalimului (de către Vespasian în anul 70), care nici măcar nu este sugerată în carte - aceasta determină limita cronologică cea mai joasă, după care ar fi neverosimil să amânăm scrierea ei. Povestea cărții Faptele Apostolilor începe odată cu sosirea Apostolului Pavel la Roma și s-ar putea crede că această carte a fost scrisă tocmai în primii ani ai legăturilor sale romane și înainte de martiriul său. În cartea Faptele Apostolilor, așadar, avem în fața noastră mărturia Bisericii anilor șaizeci. Și această mărturie este despre „Isus istoric", despre Isus din Nazaret, răstignit și înviat.

Mărturia Apostolului Pavel datează și ea din aceeași perioadă. El nu a fost un ucenic direct al Mântuitorului în timpul vieții Sale pământești și a predicat limbilor care trăiau departe de Palestina, unde vestea despre Hristos a trecut prin mijlociri străine. Și este și mai izbitor faptul că Apostolul Pavel Îl predică pe Hristos și despre Hristos, și nu numai că transmite predicile și învățăturile Sale. Nu este dificil să adunăm laolaltă toate caracteristicile și referințele istorice, explicate din abundență în epistolele apostolice ale lui Pavel, și să le îmbinăm într-o imagine realistă a unei persoane vii. Trebuie amintit că epistolele Apostolului Pavel sunt adresate comunităților creștine deja înființate. Acesta nu este primul catehism, nici primul cuvânt către ei despre Hristos. Aceasta este o repetare și o adăugare la ceea ce a fost deja transmis și predicat și, prin urmare, apostolul nu face decât să ne amintească de multe lucruri. El se referă de mai multe ori la predica sa anterioară: „Vă vestesc acum, fraților, Evanghelia pe care v-am propovăduit-o și pe care ați primit-o și în care stați" (1 Corinteni 15:1). Și aceasta era Evanghelia „Hristosului istoric" – „căci v-am dat, mai întâi de toate, ceea ce am primit și eu: că Hristos a murit pentru

păcatele noastre, după Scripturi; și că a fost îngropat și a înviat a treia zi, după Scripturi" (v. 3-4)... Ar fi în zadar să căutăm o istorie completă și coerentă a Evangheliei în Epistolele Apostolului Pavel – aceasta nu era sarcina lor, se presupunea că este cunoscută din proclamarea și predicarea apostolică orală. Apostolul vorbește aici doar despre trăsături și evenimente individuale: „La împlinirea vremii, în zilele de demult, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie și făcut sub Lege" (Galateni 4:4). El a devenit și a fost om ca noi, „și la înfățișare a fost găsit ca un om", a aparținut liniei lui Avraam și liniei lui David, a fost din israeliți după trup (Filipeni 2:7; Romani 1:3; 9:5; Galateni 3:16). Frații săi, și printre ei Iacov, sunt numiți de Apostolul Pavel de mai multe ori (vezi 1 Corinteni 9:5; Galateni 1:19; 2:9). Aceasta conturează suficient cadrul real-istoric. Apostolul vorbește cu un accent deosebit despre moartea pe cruce și învierea lui Hristos, iar în aceste evenimente plasează esența întregii lucrări a lui Hristos și temelia oricărei speranțe și credințe creștine. Înainte de convertirea sa, Pavel-Saul era un iudaizator zelos, „un zelot nemăsurat al tradițiilor părinților", conform propriei sale mărturisiri ulterioare, „a prigonit cu cruzime Biserica lui Dumnezeu și a pustiit-o", „a suflat crime și amenințări împotriva ucenicilor Domnului" (Galateni 1:13-14; Faptele Apostolilor 8:3; 9:1 etc.). S-ar putea crede că atunci era tulburat și entuziasmat de „ispita Crucii" – chiar „ispita" în care mai târziu a văzut și a arătat principalul obstacol în calea convertirii evreilor și grecilor (1 Corinteni 1:18:23; cf. Gal. 5:11). Înainte de Răstignire, inima sa fariseică era indignată ca în fața unui semn de blestem și rușine. Sufletul său a venerat mai târziu răstignirea când a scris în Corint: „N-am hotărât să știu între voi altceva decât pe Isus Hristos și pe El răstignit" (1 Corinteni 2:2). Isus Hristos, răstignit (cf. Gal. 3:1) și înviat din morți, era întotdeauna prefigurat înaintea privirii sale spirituale. Apostolul vorbește constant despre Cruce și moartea pe Cruce în epistolele sale,despre „Sângele Crucii Sale", vărsat pentru ispășirea păcatelor și ca jertfă de ispășire (Coloseni 1:20; Romani 3:25), despre suferințele lui Hristos, care a fost ucis de evrei, despre îngroparea Sa (Galateni 3:13; Romani 8:17; Filipeni 3:10; 2 Corinteni 13:4; 1.**Că**.2.15; 1 Cor.15.4). Și pentru el este o amintire și o reamintire a evenimentelor recente și actuale. El vorbește cu aceeași insistență despre înviere. „Isus și învierea" a predicat el la Atena (Faptele Apostolilor 17.18). Întreaga predică a Apostolului Pavel se bazează pe credința în învierea lui Hristos, „care a înviat pentru neprihănirea noastră" (Romani 4.25)... „Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră și zadarnică este și credința voastră... Dar Hristos a înviat din morți, fiind pârga celor adormiți" (1 Cor. 15.14,20). Credința în învierea reală a

lui Hristos, răstignit, a fost centrul viu al întregii vieți creștine timpurii. Și din nou, realismul religios-istoric complet și desăvârșit depășește, depășește limitele experienței cotidiene. Hristosul cel înviat stă la dreapta Tatălui și mijlocește pentru noi. Dar chiar și în glorificarea Sa, El rămâne și nu încetează să fie un om ca noi, așa cum nu a fost doar un om și nu a încetat să fie Dumnezeu și Fiul lui Dumnezeu „în zilele trupului Său". În această „asemănare" rezidă întreaga putere a lucrării răscumpărătoare a lui Hristos. Și în aceasta, apostolul pune accentul nu pe asemănarea generică a naturii, ci pe relația vie și imitarea Domnului Iisus Hristos. Hristos a murit pentru păcatele noastre, a fost îngropat și a înviat a treia zi, s-a arătat lui Petru, celor doisprezece și la peste cinci sute de frați, „dintre care cei mai mulți sunt vii până acum, iar unii au adormit" (1 Corinteni 15:3-8). „Și la urmă, după toți, S-a arătat și mie", adaugă apostolul. Este foarte expresiv faptul că apostolul Pavel se compară direct cu ceilalți apostoli și subliniază că L-a văzut pe Iisus Hristos. Domnul nostru (1 Corinteni 9:1). Viziunea de la Damasc nu a fost o viziune, ci o arătare a Domnului în slavă și lumină. Are un caracter nu mai puțin realist decât întreaga viață umilită a Domnului pe pământ. Învierea și înălțarea lui Hristos nu rup legătura cu El. În percepția și imaginea Apostolului Pavel, Hristos este unul și același atât „în zilele trupului Său", cât și acum, când este în slavă. De această singură imagine, cu Hristos cel viu, este legată toată evlavia comunităților zidite de Apostol, al cărei centru este masa euharistică, săvârșită „în amintirea" lui Hristos și a morții Sale (cf. 1 Cor. 11, 23 și urm.). În învierea lui Hristos, Apostolul afirmă speranța învierii generale a morților, a tuturor morților (1 Cor. 15, 12 și urm.), - și în această comparație este din nou subliniată adevărata umanitate a lui Hristos, motiv pentru care El este întâiul născut, începutul oamenilor care mor, cu care este legat în mod inseparabil. În centrul predicii Apostolului. Pavel este imaginea istorică a lui Hristos, care a trăit printre evrei, care a circulat pe pământ printre oameni, mulți dintre ei fiind încă în viață, care a învățat, care a suferit pentru păcatele și din păcatele oamenilor, care a fost răstignit și îngropat și care a înviat în glorie. Hristos este Cel întâi născut dintre morți, prototip și exemplu pentru oameni, cu care trebuie să se conformeze și să se armonizeze viața lor. Apostolul nu se oprește la a aminti și a reproduce împrejurările vieții pământești a Mântuitorului, nu se limitează la aceasta. În învățăturile sale, el îi conduce pe credincioșii, pe care i-a „zămislit prin Evanghelie",de la umanitatea vizibilă la Divinitatea ascunsă a lui Hristos. Dar întreaga sa teologie rămâne revelația și interpretarea imaginii istorice a lui Isus, lucrarea Sa istorică. În imaginea apostolică există o dualitate

incontestabilă: Hristos este atât om, cât și mai mult decât om. Dar această dualitate este redusă la unitate, nu poate fi disecată. În această dualitate inseparabilă rezidă întregul sens al persoanei lui Hristos. Întreaga putere a lucrării răscumpărătoare săvârșite de Hristos pe pământ este legată de această dualitate. Nu un simplu om a suferit pe Cruce, ci Fiul lui Dumnezeu, care S-a smerit până la înfățișarea unui rob. Și Fiul lui Dumnezeu a șezut în locuri înalte, devenind unul printre oameni. Această idee este dezvăluită cu o claritate deosebită în Epistola către Evrei. Această Epistolă nu este o narațiune istorică, ci o interpretare teologică a lucrării răscumpărătoare a lui Hristos, ci tocmai o lucrare istorică și individuală săvârșită „în aceste zile din urmă" (Evrei 1:2), iar aici se fac constant referiri la trăsăturile sale individuale. Și însăși referirile la profețiile Vechiului Testament sporesc aroma istorică. Profețiile au fost rostite despre viitor, despre ceea ce avea să se întâmple într-o zi. Și acum s-a întâmplat, s-a împlinit, s-a împlinit. Hristos a îndepărtat vălul de pe Vechiul Testament (cf. 2 Corinteni 3:14). Ceea ce îi aștepta pe drepții Vechiului Testament, ca obiect de speranță și încredere, este acum în trecut și prezent. Ca împlinire și completare a profețiilor și transformărilor, imaginea lui Hristos este pusă în perspectivă istorică și cronologică. Peste tot și întotdeauna apostolul vorbește despre „Isusul istoric", despre ceea ce a fost și s-a întâmplat.

Chipul lui Hristos, păstrat și transmis lumii în predicarea apostolică, este imprimat și fixat în Evanghelie. Evanghelia este o narațiune istorică și, în același timp, mai mult decât o simplă narațiune istorică, nu numai pentru că a fost scrisă nu din simplă curiozitate istorică și nu doar pentru a aminti trecutul, ci mai presus de toate pentru că descrie și înfățișează evenimente incomparabile și durabile, care sunt mai mult decât simple evenimente, mai mult decât simple evenimente. În cele patru Evanghelii canonice atestate de Biserică, imaginea Dumnezeului-om este conturată cu toată plenitudinea realismului istoric. Și în această imagine, cadrul istoric unic și unic este transmis cu cea mai mare expresivitate. Imaginea istorică a Dumnezeului-om este desenată și înfățișată pe fundalul real al vieții din acea vreme. Ucenicii, cei care îl întrebau și dușmanii Săi stau în fața noastră ca și cum ar fi vii. Aceasta este o poveste despre ceea ce s-a întâmplat, o descriere a unor evenimente, întâlniri, conversații reale. Povestea Evangheliei a fost, în primul rând, conținutul evanghelizării și proclamării creștine timpurii. A fost spusă în primul rând de apostoli și evangheliști, acționând, după cuvintele Învățătorului, ca „martori" ai Lui. Ei, în primul rând, au reprodus ceea ce se întâmplase, au conturat

imaginea lui Hristos ca Învățător și Făcător de Minuni, ca acuzator și judecător, au transmis cuvintele Sale, au povestit despre faptele și semnele Sale. Dar ei nu numai că au povestit și au amintit, ci au și explicat, au interpretat ceea ce se întâmplase, au dezvăluit sensul a ceea ce s-a întâmplat. Prin aparența istorică, strălucește constant ceea ce este vizibil doar ochiului credinței, ceea ce puțini au văzut și au recunoscut în timpul vieții Mântuitorului și, poate, au văzut și au recunoscut mai târziu, când Hristos a înviat, a deschis mintea și ochii și a dezvăluit tainele Împărăției. Evanghelia este, în primul rând, o poveste, dar o poveste despre Dumnezeu-omul. Tocmai pentru că este o poveste și o mărturie istorică, există o anumită subestimare în ea. Evanghelia cere explicații și revelații. Căci credința nu se epuizează prin memorie, ci se împlinește doar în asimilarea creatoare și vie a ceea ce s-a văzut și s-a învățat, în recunoașterea vie și comuniunea cu Hristos. Imaginea istorică a Dumnezeu-omului, născut pe pământ, care trăiește și învață printre oameni - acesta este conținutul poveștii Evangheliei, și în aceasta constă misterioasa ei unicitate. Evanghelia oferă o imagine completă și unificată - în percepția noastră se dublează și se dezintegrează de foarte multe ori, așa cum, poate, se dubla în conștiința celor care L-au contemplat pe Hristos însuși cu ochi senzoriali - până când inima a văzut prin credință. În Evanghelii totul se spune despre Unul; și Lui îi aparține și începutul maiestuos al celei de-a patra Evanghelii, „spirituale”, și toate poveștile despre umilință, dureri, privațiuni, suferințe și moarte. Și numai cel care înțelege această unitate integrală și vie cu o singură privire va înțelege Evanghelia până la sfârșit și va vedea exact ceea ce au scris scriitorii Evangheliilor în ea. Tocmai această singură imagine, atât istorică, cât și divină, este chipul lui Dumnezeu care s-a făcut om și al omului care a fost Dumnezeu,Biserica a păstrat și păstrează invariabil această tradiție încă din vremea predicării apostolice ca tradiție apostolică, tradiția martorilor oculari. Aceasta este o memorie vie a ceea ce a fost, a ceea ce s-a întâmplat, dar nu a ceea ce a trecut.

Evanghelia este o poveste și o consemnare a martorilor oculari, o schiță a unei imagini imprimate și păstrate în memorie. Dacă nu toți cei patru evangheliști au fost, în sensul propriu și precis al cuvântului, martori oculari ai vieții pământești a Mântuitorului, atunci cei care nu au fost, s-au bazat tocmai pe povestea și memoria martorilor oculari. Conform mărturiilor antice (Papius din Hierapolis, secolul al II-lea), evanghelistul Marcu, „interpretul lui Petru”, s-a bazat în narațiunea sa tocmai pe poveștile și predica Apostolului Petru, deși „el însuși nu a ascultat de Domnul și nu L-a însoțit”. Evanghelistul Luca se referă

direct la „martori oculari”: „Întrucât mulți deja... „...acum am început să compun o narațiune a lucrurilor care s-au întâmplat printre noi, așa cum ni le-au transmis cei ce de la început au fost martori oculari și slujitori ai Cuvântului, așa mi s-a părut și mie bine, cercetând cu atenție toate lucrurile de la început, să le scriu în ordine” (Luca 1:1-3)... Și, în același timp, Evanghelia în cvadripartita sa alcătuire este o înregistrare a predicării apostolice - Evanghelia scrisă a fost precedată de „evanghelie”, de vestea bună orală. În acest sens, Evanghelia este mărturia apostolică despre Hristos, „amintirile apostolilor” sau „însemnările memoriale”, așa cum a exprimat Sfântul Iustin Martirul (secolul al II-lea) despre Evanghelii. Într-un anumit sens, Evanghelia este deja o predică apostolică, nu conține, conform mărturiei directe a Evanghelistului Ioan însuși, tot ce „a făcut Isus” și, desigur, nu tot ce memoria apostolică a păstrat în sine (cf. Ioan XXI. 25; XX. 30). Nu era sarcina evangheliștilor să dea o relatare istorică, completă, a vieții lui Hristos, ca și cum ar fi pe zile... și ani. Au trasat imaginea Lui și au povestit pentru a descrie chipul Lui. Aceasta nu este o cronică, ci o veste bună. Dar, ca evangheliști, evangheliștii erau prin urmare istorici, căci încercau să imprime în memoria și sufletul credincioșilor și catehumenilor, și chiar și al necredincioșilor, imaginea reală a lui Hristos în principalele evenimente și situații ale vieții Sale pământești. Sarcina picturală nu necesita nici strictețea unei cronici, nici completitudinea unei cronici. Imaginea nu își pierde caracterul istoric și realismul din acest motiv. Același lucru trebuie spus și despre transmiterea și reproducerea conversațiilor și cuvintelor Mântuitorului. Evanghelia poate fi numită o icoană istorică și, în plus, este o icoană a Dumnezeului-om. Mai precis, patru icoane - un fel de icoană tetraedrică. Și aceste patru icoane sau imagini nu coincid complet între ele - chiar și cu o observație superficială nu este dificil să observăm „dezacordurile evangheliștilor”. Dar trebuie să ne amintim cum antichitatea creștină nu are nicio legătură cu ele: nu a încercat niciodată sau nu a încercat să șteargă sau cel puțin să atenueze aceste aparente „contradicții”; istoria textului Evangheliei nu știe nimic. a unor astfel de „amendamente părtinitoare”. Aceasta vorbește despre natura imaginară a acestor contradicții și dezacorduri, despre acordul real al imaginilor Evangheliei, care eludează doar observația superficială și mioapă și este dezvăluit cu o mare sensibilitate de percepție. Imaginile Evangheliei sunt de acord și coincid în identitatea a ceea ce este înfățișat și în unitatea feței divino-umane. Și trebuie adăugat că experiența colecției de Evanghelii nu a avut succes în Biserică, deși o astfel de încercare a fost făcută foarte devreme - de a compila o singură poveste consistentă „în patru” (așa-numitul

Diatessaron al lui Tațian, a doua jumătate a secolului al II-lea). Imaginea istorică a lui Hristos este păstrată în Biserică în patru reflecții. Și în toate există o singură Persoană, un singur Față.

Evanghelia este istoria vieții pământești a unui Om care nu a fost doar om. Și această istorie se desfășoară într-un cadru pământesc și istoric viu, pe care pictorii de icoane evanghelice nu au avut nevoie să-l înfățișeze cu o grijă și detalii deosebite, ci care este întotdeauna real și realist, căci a fost pictată din viață și din memorie. În esență, aceasta este mai mult decât un cadru, căci imaginea vie a lui Hristos este inseparabilă de ea: pe acest fundal El a fost văzut, iar de pe chipul Său divino-uman o reflexie binecuvântată a căzut odată pentru totdeauna pe pământul pe care a umblat, pe acei oameni care s-au apropiat de El. Așa a fost. În multitudinea amintirilor individuale, imaginea de neuitat a lui Iisus Hristos prinde viață. Planul pământesc al istoriei evanghelice este în mod repetat străbătut și pătruns de cel ceresc. Mai precis, este întotdeauna misterios de transparent, iar realitatea divină strălucește întotdeauna prin dovezile istorice. Este adevărat, nu toată lumea vede acest lucru, așa cum nu l-a văzut atunci... Pe de altă parte, acest lucru îi derutează pe necredincioși și pe cei care se îndoiesc, împiedicându-i să recunoască autenticitatea istorică a povestirii și descrierii evanghelice. Li se pare că ceva atât de diferit de realitatea obișnuită nu poate fi filmat sau copiat din natură. Aceasta dă naștere tentației de a „corecta" imaginea Evangheliei și de a o spune, de a o face mai obișnuită. Aceasta este o manifestare a negării ascunse și părtinitoare a miracolului Evangheliei și a misterului Evangheliei, misterul și miracolul Dumnezeirii-umanității. Niciun argument nu poate rupe o astfel de negare, deoarece se răzvrătește împotriva dovezilor Evangheliei. Aici, în Evanghelie, opinia părtinitoare întâlnește un fapt pe care nu vrea să-l vadă și să-l recunoască și, prin urmare, pur și simplu neagă realitatea sa ca pe o imposibilitate. Demnitatea divină și Dumnezeirea-umanității lui Hristos sunt puse la îndoială sau complet respinse dinainte și, prin urmare, tot ceea ce nu se întâmplă, ceea ce este neobișnuit și imposibil în istoria oamenilor obișnuiți, pare imposibil și neverosimil în istoria Sa pământească. Dar Evanghelia nu este istoria omului. Și totuși, este totuși istorie, o descriere a ceea ce a fost. A fost ceva special și fără precedent, unic și irepetabil: Dumnezeu S-a arătat în trup și a fost găsit în formă de om... Și, prin urmare, Evanghelia este atât Evanghelia Fiului lui Dumnezeu, cât și istoria Fiului lui David. În viața omului-Dumnezeu, ar trebui să ne așteptăm dinainte la ceva neobișnuit, diferit și distinct de viața doar a oamenilor, ar trebui să prevedem o ruptură și o îndepărtare a

granițelor umane obișnuite. Îndoiala contrapune evidentității Evangheliei doar o negare părtinitoare a posibilității divinității-umane și a Întrupării în general. Din faptul că Isus a fost om, este pripit și nefondat să concluzionăm că El a fost doar un om și nu a fost Dumnezeu și, pe baza unei astfel de concluzii imaginare și pripite, să negăm, să suspectăm sau să interpretăm greșit tot ce se află în povestea despre El și care nu se poate referi la un om obișnuit, chiar remarcabil. Cu o astfel de disecție a poveștii Evangheliei, autenticitatea sa istorică se estompează cu adevărat, se pierde, căci este integrală, căci Hristos nu a fost un om simplu.Povestea lui Isus din Nazaret, relatată doar în limitele umanității, nu este deloc istorie, ci ficțiune, căci nu corespunde realității descrise. Și este la fel de greșit și eronat, pe motiv că totul din Evanghelie este imprimat și iluminat de lumina divină a lui Hristos descris în ea, să-i suspectăm caracterul istoric și realist, să negăm orice conținut istoric în ea, să o luăm drept un mit, drept o reprezentare simbolică a ceva ce nu s-a întâmplat niciodată și nu a existat niciodată. Dacă Hristos, descris în Evanghelie, este descris ca Dumnezeu, El nu a fost om, El nu a existat deloc în istorie, în realitatea pământească... O astfel de concluzie „mitologică" este la fel de părtinitoare și vicioasă ca extrema opusă a „istoricismului pur": dacă om, atunci nu Dumnezeu. Acestea sunt două negări opuse, dar corelate, ale misterului Evangheliei sau, mai bine spus, ale faptului Evanghelic. Negarea prejudecată a realității de dragul unei pretinse imposibilități... Ori Dumnezeu, ori om... Această falsă opoziție este combătută de realitatea Evangheliei: atât Dumnezeu, cât și omul...**Cuvântul S-a făcut trup...**

Poți sparge imaginea Evangheliei și aceasta se va sfărâma în fragmente lipsite de viață. Dar trebuie să ții minte: Evanghelia este o icoană a Dumnezeului-om. Nu un mit și nu „istorie pură". Așa a fost scrisă, căci așa a fost - așa a fost descrisă de evangheliști. Fața văzută și recunoscută a Dumnezeului-om este înfățișată. În strălucirea demnității divine, trăsăturile umane nu dispar și nu se estompează. Ele își păstrează toată claritatea și plenitudinea. În aceasta constă misterioasa unicitate a imaginii Evangheliei, transmițând unicitatea celui mai minunat chip al lui Hristos. Plenitudinea umanității - tocmai de aceea Hristos putea fi considerat „doar un om", căci nu toată lumea înțelege semnele divinității. Pentru alții, acestea au fost un motiv pentru cea mai rea ispită. „Cărturarii care au venit din Ierusalim au spus că are pe Beelzebul și că scoate demoni cu puterea prințului demonilor." Și chiar „vecinii Lui" voiau să-L ia, căci spuneau că era nebun (Marcu 3:22:21 și următoarele; Matei 9:34; Luca 11:15 și

următoarele; Ioan 8:48). „Și venind în patria Lui, îi învăța în sinagoga lor, încât se mirau și ziceau: „De unde are Acesta înțelepciunea și puterea aceasta? Nu este acesta fiul tâmplarului? Nu se numește mama Lui Maria? Și frații Lui, Iacov, Iosif, Simon și Iuda? Și surorile Lui nu sunt toate cu noi? De unde are acesta toate aceste lucruri? Și se poticneau în El" (Matei 13:54-57; Marcu 6:2-3)... Din Evanghelie știm că aproape toată lumea L-a luat pe Isus drept un om simplu – și nu numai dușmanii Săi, cărturarii și bătrânii, preoții cei mai de seamă, Irod și Pilat, ci și vecinii Săi și ucenicii – pentru o vreme... Plenitudinea umanității – de unde și claritatea și vivacitatea incontestabilă a desenului pictural din Evanghelie. Evanghelia este plină de oameni vii, înfățișați în plenitudinea unicității lor personale, care este adesea dată spre a fi înțeleasă și simțită în puține cuvinte. Personajele Evangheliei ne apar atât de clar și viu, încât numai din viață, din realitate, poate fi luată o astfel de imagine. Și imaginea lui Zaharia și a Înaintemergătorului, și imaginea Preacuratei Fecioare și imaginile credincioșilor adesea fără nume și ale vindecaților care au venit la Isus - toate mărturisesc autenticitatea lor, realitatea lor vitală. Sunt luate din viață. Desigur, însăși claritatea și picturalitatea poveștii nu asigură încă pe deplin autenticitatea sa istorică. Dar în relatarea Evangheliei există ceva mai mult decât o claritate vie. Există o spontaneitate dezinteresată, liberă a poveștii, care mărturisește direct realitatea ei. Este dificil de dovedit acest lucru, dar este și mai dificil să ne îndoim de el, dacă nu există o voință părtinitoare de a ne îndoi. Se simte direct că toate evenimentele Evangheliei sunt relatate din memoria vie și din impresii vii. A cita exemple ar însemna repovestirea întregii Cele Patru Evanghelii. Câteva amintiri sunt suficiente. Șederea lui Hristos în Nazaret, ispita și îndoiala vecinilor Săi au fost deja menționate. Evanghelia vorbește de mai multe ori despre nedumeririle și îndoielile ucenicilor Săi. Conversația Domnului pe drumul spre ținuturile Cezareei lui Filip, mărturisirea solemnă și imediat contrazicerea fără sens a Apostolului Petru sunt surprinse cu un realism viu (Matei 15).13-23; Marcu 8.27-33). Sau povestea despre cum mama fiilor lui Zebedei a venit la Isus să-I ceară să-i lase să stea lângă El în slava Împărăției Sale (Matei 20.20-24; Marcu 10.35-41). Sau povestea învierii lui Lazăr (Ioan 11.1-46). Ultimele zile ale Domnului sunt descrise cu detalii realiste incontestabile. „Un tânăr L-a urmat, având peste el un văl gol. Soldații L-au prins. Dar el a lăsat vălul și a fugit gol de ei" (Marcu 14.51-52). „Au silit pe un anume Simon din Ciren, care trecea pe acolo și venea din țarim, să-I ducă crucea" (Marcu 15.21; Matei 27.32; Luca 23.26). „Maria Magdalena și Maria, mama lui Ioseph, au văzut unde L-au pus" (Marcu 15.47; Matei 27.61). Toate aceste detalii minore sunt potrivite doar într-

o narațiune istorică, în „memoriile” martorilor oculari. Automărturia directă a relatărilor din Evanghelie este susținută de trăsături exterioare individuale realiste, nume, porecle și nume de orașe. „După acestea, Isus a străbătut cetățile și satele, propovăduind și propovăduind Evanghelia Împărăției lui Dumnezeu. Cei doisprezece erau cu El și niște femei pe care le vindecase de duhuri rele și de neputințe: Maria, numită Magdalena, din care ieșiseră șapte demoni, Ioana, soția lui Huza, administratorul lui Irod, Susana și multe altele care Îi slujeau în nume propriu” (Luca 8:1-3). O comparație istorică seacă a detaliilor exterioare ale relatării din Evanghelie cu alte surse despre istoria și viața Palestinei din acea vreme, în general și în principal, arată cu deplină convingere acuratețea istorică și cotidiană a descrierii din Evanghelie. Desigur, toate acestea privesc cadrul extern, iar conținutul intern și însăși imaginea lui Hristos depășesc acest nivel și acest cadru. Și cu atât mai mult reiese caracterul istoric și realist al relatării din Evanghelie. Același lucru trebuie spus și despre discursurile lui Hristos. El a vorbit ca evreu, în limba și imaginile timpului și poporului său. Cuvintele sale sunt bogate în culori istorice. În conținut și înțeles, predica sa a depășit cu siguranță chiar și măsura Vechiului Testament; i-a derutat nu numai pe păzitorii orbi ai literei legii, ci și pe „învățători ai lui Israel” pioși precum Nicodim - și, în același timp, în ea se afla împlinirea Legii și a profeților. Într-un anumit sens, Isus însuși a fost unul dintre învățătorii lui Israel. Și această trăsătură este în chipul Evangheliei Sale, desigur, nu numai aceasta. Într-un anumit sens, întreaga Evanghelie poate fi numită o poveste istorică din viața poporului evreu. Acesta este un adevăr pe jumătate, care poate degenera cu ușurință într-o minciună și o înșelăciune periculoasă. Dar această trăsătură face parte și din adevărul Evangheliei. Hristos s-a supus Legii, a trăit conform Legii și, în ajunul morții sale pe Cruce, a celebrat Cina Paștelui cu ucenicii săi conform Legii.Înfășurat peste trupul său gol într-un pătura, L-a urmat; iar soldații L-au prins. „Dar El a lăsat vălul și a fugit gol de la ei” (Marcu 14:51-52). „Și au silit pe un om anume, numit Simon din Ciren, care trecea pe acolo venind din țară, tatăl lui Alexandru și al lui Ruf, să-I ducă crucea” (Marcu 15:21; Matei 27:32; Luca 23:26). „Maria Magdalena și Maria, mama lui Ioseph, se uitau unde L-au pus” (Marcu 15:47; Matei 27:61). Toate aceste mici detalii sunt potrivite doar într-o narațiune istorică, în „înregistrările memoriale” ale martorilor oculari. Mărturia directă a relatărilor din Evanghelie este susținută de trăsături exterioare individuale realiste, nume, porecle și nume de orașe. „După acestea, Isus a umblat prin cetăți și sate, propovăduind și propovăduind Împărăția lui Dumnezeu. Și cei doisprezece erau cu El,

și niște femei pe care le vindecase de duhuri rele și de boli: Maria, numită Magdalena, din care au ieșit șapte demoni, Ioana, nevasta lui Huza, administratorul lui Irod, Susana și multe altele care Îi slujeau în numele lor" (Luca 8:1-3). O comparație istorică seacă a detaliilor exterioare ale narațiunii Evangheliei cu alte surse despre istoria și viața Palestinei din acea vreme, în general și în principal, arată cu deplină convingere acuratețea istorică și cotidiană a descrierii Evangheliei. Desigur, toate acestea privesc cadrul extern, iar conținutul intern și însăși imaginea lui Hristos depășesc acest nivel și acest cadru. Și cu atât mai mult reiese caracterul istoric și realist al narațiunii Evangheliei. Același lucru trebuie spus și despre discursurile lui Hristos. El a vorbit ca un evreu, în limba și imaginile timpului și poporului său. Cuvintele Sale sunt impregnate de o vie aromă istorică. În ceea ce privește conținutul și semnificația, predica Sa a depășit cu siguranță chiar și măsura Vechiului Testament; A derutat nu doar păzitorii orbi ai literei legii, ci și pe „învățătorii" pioși ai lui Israel, precum Nicodim, și, în același timp, a fost împlinirea Legii și a profeților. Într-un anumit sens, Isus însuși a fost unul dintre învățătorii lui Israel. Și această trăsătură este în chipul Evangheliei Sale, desigur, nu numai asta. Într-un anumit sens, întreaga Evanghelie poate fi numită o poveste istorică din viața poporului evreu. Acesta este un adevăr pe jumătate care poate degenera ușor într-o minciună și o înșelăciune periculoasă. Dar această trăsătură face parte și din adevărul Evangheliei. Hristos s-a supus Legii, a trăit conform Legii și, în ajunul morții Sale pe Cruce, a celebrat Cina Paștelui cu ucenicii Săi conform Legii.Înfășurat peste trupul său gol într-un pătura, L-a urmat; iar soldații L-au prins. „Dar El a lăsat vălul și a fugit gol de la ei" (Marcu 14:51-52). „Și au silit pe un om anume, numit Simon din Ciren, care trecea pe acolo venind din țară, tatăl lui Alexandru și al lui Ruf, să-I ducă crucea" (Marcu 15:21; Matei 27:32; Luca 23:26). „Maria Magdalena și Maria, mama lui Ioseph, se uitau unde L-au pus" (Marcu 15:47; Matei 27:61). Toate aceste mici detalii sunt potrivite doar într-o narațiune istorică, în „înregistrările memoriale" ale martorilor oculari. Mărturia directă a relatărilor din Evanghelie este susținută de trăsături exterioare individuale realiste, nume, porecle și nume de orașe. „După acestea, Isus a umblat prin cetăți și sate, propovăduind și propovăduind Împărăția lui Dumnezeu. Și cei doisprezece erau cu El, și niște femei pe care le vindecase de duhuri rele și de boli: Maria, numită Magdalena, din care au ieșit șapte demoni, Ioana, nevasta lui Huza, administratorul lui Irod, Susana și multe altele care Îi slujeau în numele lor" (Luca 8:1-3). O comparație istorică seacă a detaliilor exterioare ale narațiunii Evangheliei cu alte surse despre istoria și viața

Palestinei din acea vreme, în general și în principal, arată cu deplină convingere acuratețea istorică și cotidiană a descrierii Evangheliei. Desigur, toate acestea privesc cadrul extern, iar conținutul intern și însăși imaginea lui Hristos depășesc acest nivel și acest cadru. Și cu atât mai mult reiese caracterul istoric și realist al narațiunii Evangheliei. Același lucru trebuie spus și despre discursurile lui Hristos. El a vorbit ca un evreu, în limba și imaginile timpului și poporului său. Cuvintele Sale sunt impregnate de o vie aromă istorică. În ceea ce privește conținutul și semnificația, predica Sa a depășit cu siguranță chiar și măsura Vechiului Testament; A derutat nu doar păzitorii orbi ai literei legii, ci și pe „învățătorii" pioși ai lui Israel, precum Nicodim, și, în același timp, a fost împlinirea Legii și a profeților. Într-un anumit sens, Isus însuși a fost unul dintre învățătorii lui Israel. Și această trăsătură este în chipul Evangheliei Sale, desigur, nu numai asta. Într-un anumit sens, întreaga Evanghelie poate fi numită o poveste istorică din viața poporului evreu. Acesta este un adevăr pe jumătate care poate degenera ușor într-o minciună și o înșelăciune periculoasă. Dar această trăsătură face parte și din adevărul Evangheliei. Hristos s-a supus Legii, a trăit conform Legii și, în ajunul morții Sale pe Cruce, a celebrat Cina Paștelui cu ucenicii Săi conform Legii.„După acestea, Isus a umblat prin cetăți și sate, propovăduind și propovăduind Evanghelia Împărăției lui Dumnezeu. Cei doisprezece erau cu El și niște femei pe care le vindecase de duhuri rele și de neputințe: Maria, numită Magdalena, din care ieșiseră șapte demoni, Ioana, nevasta lui Huza, administratorul lui Irod, Susana și multe altele care Îi slujeau în nume propriu" (Luca 8:1-3). O comparație istorică seacă a detaliilor exterioare ale narațiunii Evangheliei cu alte surse despre istoria și viața Palestinei din acea vreme, în general și în principal, arată în mod convingător acuratețea istorică și cotidiană a descrierii Evangheliei. Desigur, toate acestea privesc cadrul extern, iar conținutul intern și însăși imaginea lui Hristos depășesc acest nivel și acest cadru. Și cu atât mai mult este caracterul istoric și realist al narațiunii Evangheliei. Același lucru trebuie spus și despre discursurile lui Hristos. El a vorbit ca un evreu, în limba și imaginile timpului și poporului său. Cuvintele Sale sunt bogat colorate de culori istorice. În conținutul și sensul său, predica Sa a depășit cu siguranță chiar și măsura Vechiului Testament; A derutat nu doar păzitorii orbi ai literei legii, ci și pe „învățătorii" pioși ai lui Israel, precum Nicodim - și, în același timp, a fost împlinirea Legii și a profeților. Într-un anumit sens, Isus însuși a fost unul dintre învățătorii lui Israel. Și această trăsătură este în chipul Evangheliei Sale, desigur, nu numai asta. Într-un anumit sens, întreaga Evanghelie

poate fi numită o poveste istorică din viața poporului evreu. Acesta este un adevăr pe jumătate, care poate degenera cu ușurință într-o minciună și o înșelăciune periculoasă. Dar această trăsătură face parte și din adevărul Evangheliei. Hristos s-a supus Legii, a trăit conform Legii și, în ajunul morții sale pe Cruce, a celebrat cina de Paște cu ucenicii săi conform Legii.„După acestea, Isus a umblat prin cetăți și sate, propovăduind și propovăduind Evanghelia Împărăției lui Dumnezeu. Cei doisprezece erau cu El și niște femei pe care le vindecase de duhuri rele și de neputințe: Maria, numită Magdalena, din care ieșiseră șapte demoni, Ioana, nevasta lui Huza, administratorul lui Irod, Susana și multe altele care Îi slujeau în nume propriu" (Luca 8:1-3). O comparație istorică seacă a detaliilor exterioare ale narațiunii Evangheliei cu alte surse despre istoria și viața Palestinei din acea vreme, în general și în principal, arată în mod convingător acuratețea istorică și cotidiană a descrierii Evangheliei. Desigur, toate acestea privesc cadrul extern, iar conținutul intern și însăși imaginea lui Hristos depășesc acest nivel și acest cadru. Și cu atât mai mult este caracterul istoric și realist al narațiunii Evangheliei. Același lucru trebuie spus și despre discursurile lui Hristos. El a vorbit ca un evreu, în limba și imaginile timpului și poporului său. Cuvintele Sale sunt bogat colorate de culori istorice. În conținutul și sensul său, predica Sa a depășit cu siguranță chiar și măsura Vechiului Testament; A derutat nu doar păzitorii orbi ai literei legii, ci și pe „învățătorii" pioși ai lui Israel, precum Nicodim - și, în același timp, a fost împlinirea Legii și a profeților. Într-un anumit sens, Isus însuși a fost unul dintre învățătorii lui Israel. Și această trăsătură este în chipul Evangheliei Sale, desigur, nu numai asta. Într-un anumit sens, întreaga Evanghelie poate fi numită o poveste istorică din viața poporului evreu. Acesta este un adevăr pe jumătate, care poate degenera cu ușurință într-o minciună și o înșelăciune periculoasă. Dar această trăsătură face parte și din adevărul Evangheliei. Hristos s-a supus Legii, a trăit conform Legii și, în ajunul morții sale pe Cruce, a celebrat cina de Paște cu ucenicii săi conform Legii.Desigur, nu numai atât. Într-un anumit sens, întreaga Evanghelie poate fi numită o poveste istorică din viața poporului evreu. Acesta este un adevăr pe jumătate, care poate degenera ușor într-o minciună și o înșelăciune periculoasă. Dar această trăsătură face parte și din adevărul Evangheliei. Hristos s-a supus Legii, a trăit conform Legii și, în ajunul morții sale pe Cruce, a celebrat Cina Paștelui cu ucenicii săi conform Legii.Desigur, nu numai atât. Într-un anumit sens, întreaga Evanghelie poate fi numită o poveste istorică din viața poporului evreu. Acesta este un adevăr pe jumătate, care poate degenera ușor într-o minciună și o înșelăciune

periculoasă. Dar această trăsătură face parte și din adevărul Evangheliei. Hristos s-a supus Legii, a trăit conform Legii și, în ajunul morții sale pe Cruce, a celebrat Cina Paștelui cu ucenicii săi conform Legii.

Într-un cadru istoric luminos și clar, sub Irod, regele iudeilor, sub Pontius Pilat, în Iudeea și Galileea, are loc viața pământească a Mântuitorului, pe care mulți L-au acceptat doar ca om și puțini L-au recunoscut ca Hristos, ca Mesia. Și nu carne și sânge, ci Tatăl Ceresc i-a revelat Apostolului Petru că El este Fiul Dumnezeului celui Viu (Matei 16:16-17). El nu a fost doar om și nu numai Mesia, ci și Dumnezeu. Dar nu numai Dumnezeu, ci și om. „Cuvântul S-a făcut trup și a locuit printre noi…" (Ioan 1:14). Conform tradiției antice, a patra Evanghelie a fost scrisă ultima, ca o adăugare și, cum s-ar spune, ca o interpretare a primelor trei. Aceasta este o Evanghelie „spirituală", în contrast cu narațiunile „carnale" ale sinopticilor. În realitate, desigur, toate Evangheliile sunt „spirituale" și nu există niciuna care să fie „carnală". Iar Evanghelia după Marcu este „Evanghelia lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu" (Marcu 1:1). În același timp, contemplarea „spirituală" a Evanghelistului Ioan se desfășoară în limitele clare ale unei povești specifice, iar coloratura istorică, evreiască a descrierii din a patra Evanghelie este poate chiar mai ascuțită și mai luminoasă decât cea a sinopticilor. Nicio Evanghelie nu vorbește despre „singur om" și nicio Evanghelie nu vorbește despre Dumnezeu singur, ci peste tot despre Dumnezeu-omul. Toate descriu și înfățișează viu și realist viața pământească, în trupul istoric al cărei slavă divină, adevărul și calea spre viață au fost revelate. Și nu doar revelate sau manifestate, ci unite într-o unitate indisolubilă și perfectă. „Cuvântul S-a făcut trup"… Evangheliile povestesc despre acest fapt, eveniment și, în același timp, miracol și mister. Ele prezintă pictorial și denumesc doar parțial ceea ce Biserica a exprimat ulterior în definiții dogmatice.

Altfel, este imposibil să definim esența și conținutul evangheliei apostolice – **mărturia istorică a Dumnezeului-omului Hristos.** Dintr-un anumit punct de vedere, întregul sens al Evangheliei constă în istorismul său, în referirea la un eveniment unic și singular, la personalitatea unică și irepetabilă, vie și istorică a lui Hristos. Încă de la început, tot accentul a fost pus pe istoricitate. Întregul Noul Testament respiră patos istoric – a fost și s-a împlinit… Dar aceasta nu este istoricitatea unui flux de evenimente închis și închis, pur pământesc și natural. Aceasta este o poveste despre ceea ce a fost și s-a întâmplat, și nu una figurativă sau simbolică, ci o poveste

realistă. Căci a fost și s-a întâmplat – întâlnirea cerului cu pământul, a lui Dumnezeu și a omului. Întâlnirea și unirea... „Cuvântul S-a făcut trup”...

2. DOVEZI DE LA PERSOANE DIN AFARĂ

Hristos a venit nerecunoscut. Puțini dintre contemporanii săi și chiar dintre cei care l-au auzit au înțeles cine era. Semnificația predicii sale și semnificația operei sale nu au fost imediat dezvăluite multora. Cei care l-au recunoscut au crezut; iar mărturia credincioșilor este păstrată în cărțile Noului Testament. Cei care nu l-au recunoscut nu aveau niciun motiv să acorde o mare importanță vieții și operei sale, nu aveau niciun stimulent să vorbească mult despre el. Prin urmare, se poate spune dinainte că ar fi zadarnic să căutăm mărturii detaliate despre Hristos în scrierile unor oameni străini de Biserică din primele decenii ale istoriei creștine. Mai mult, grecii și romanii nu aveau niciun motiv să atingă evenimentele care au avut loc în îndepărtata Palestină; în ochii lor, era o provincie îndepărtată, de a cărei soartă îi interesa puțin. Lumea păgână a aflat despre creștinism abia atunci când predicarea apostolică a depășit granițele Palestinei și a înconjurat toate ținuturile. Dar chiar și atunci, mult timp, în percepția păgână, creștinii s-au deosebit puțin de evrei. Doar printre contemporanii evrei se pot căuta referințe timpurii la Hristos. Totuși, și aici trebuie făcută o rezervă. Nici poporul evreu nu L-a recunoscut. În ochii evreilor necredincioși, El era doar unul dintre mulții învățători și predicatori și nu aveau niciun motiv să-L ia în seamă din numărul general. Cartea „Faptele Apostolilor” relatează discursul unuia dintre învățătorii farisei ai legii, Gamaliel, în Sinedriu. El i-a împiedicat să ia măsuri dure împotriva evangheliștilor creștinismului. „Căci nu cu mult înainte s-a ridicat Teudas, zicând că este un om important, și i s-au alăturat cam patru sute de oameni. Dar a fost ucis și toți cei ce-L ascultau s-au împrăștiat și au dispărut. După el s-a ridicat Iuda Galileeanul, pe vremea recensământului, și a atras după el mult norod. Dar el a pierit și toți cei ce-L ascultau s-au împrăștiat. Acum vă spun: Depărtați-vă de oamenii aceștia și lăsați-i în pace; căci, dacă această sfat și această lucrare sunt de la oameni, se vor zădărnici” (Faptele Apostolilor 5:34-38)... Acest discurs este foarte caracteristic pentru primii ani ai istoriei creștine. Persecuțiile sângeroase ale Bisericii lui Dumnezeu de către iudaizatori au început devreme. Dar a existat puțină atenție internă față de creștinism în mediul evreiesc. Mai târziu, când predicarea creștină a devenit mai puternică și mai consolidată, scriitorii evrei au

avut motive să păstreze tăcerea în legătură cu aceasta, să arunce o umbră de uitare atât asupra lui Hristos, cât și asupra Bisericii. De aceea, nu numai că nu ar trebui să fim surprinși de lipsa știrilor „externe" despre Hristos în aceste prime decenii ale erei noastre, dar ar trebui să ne așteptăm la această lipsă ca la un fenomen complet natural.

În secolul I d.Hr., soarta și viața poporului evreu au fost descrise de faimosul istoric evreu Josephus Flavius. S-a născut în jurul anului 37 și a murit la Roma în jurul anului 100. Și-a scris „Arheologia iudaică" la Roma, la bătrânețe, și a finalizat-o în jurul anilor 93–94. În această carte, el atinge de trei ori evenimente și persoane din povestea Evangheliei. O mărturie îl privește pe Ioan Botezătorul. Josephus vorbește despre el ca despre un „om virtuos", care i-a încurajat pe evrei să se străduiască după virtute, astfel încât, respectând dreptatea în relațiile lor reciproce și respectul cuvenit față de Dumnezeu, să se apropie de botez. Oamenii se înghesuiau la el, numărul ascultătorilor săi era mare. Temându-se de influența sa asupra poporului, temându-se de o revoltă populară, Irod a ordonat ca Ioan să fie arestat și închis, apoi omorât (XVIII. 5). Autenticitatea și credibilitatea acestui mesaj al lui Iosif Flavius nu au ridicat și nu ridică nicio îndoială. Și același lucru trebuie spus despre mențiunea lui Iosif Flavius despre moartea lui Iacov, „fratele lui Isus, numit Hristos", și despre alții uciși cu pietre pentru încălcarea legii prin sentința Sinedriului sub marele preot Ananus (XX. 9). Aceasta se întâmpla în anul 62. Iosif Flavius locuia la Ierusalim la acea vreme și vorbește, evident, din amintiri personale. El îi dă lui Iacov numele sub care era cunoscut. În ambele relatări se simte un observator extern care notează fapte cărora nu le acordă o importanță deosebită. Mai mult, le prezintă ca evenimente politice. Iosif Flavius a scris în greacă, nu pentru propriii săi compatrioți, ci pentru romani și a evitat peste tot să vorbească despre orice ar putea arunca o umbră de nesiguranță politică asupra poporului său în ochii autorităților romane. Prin urmare, A păstrat tăcerea despre aspirațiile mesianice ale poporului său și a încercat să-i prezinte pe evrei ca pe niște cetățeni calmi și buni la suflet, străini de orice planuri rebele. Și-a câștigat grațiile autorităților romane. Și din același motiv, era firesc să evite să vorbească despre creștinism, care până la sfârșitul primului secol începuse să atragă atenția nefavorabilă a autorităților, ca un fel de conspirație rebelă. Cu toate acestea, Iosif Flaviu are o mărturie directă despre Hristos. Au existat mult timp controverse în jurul său și s-au exprimat îndoieli cu privire la faptul dacă un evreu necredincios ar putea vorbi despre Hristos în acest fel. Vorbind despre vremea lui

Pontius Pilat, Iosif Flaviu spune, printre altele: „În «În vremea aceea trăia Isus, un om înțelept, dacă într-adevăr trebuie numit om, căci era un făcător de fapte minunate, un învățător de oameni care au primit cu bucurie adevărul. El a atras la sine mulți atât dintre evrei, cât și dintre greci. Acesta era Hristosul (Mesia). Și când Pilat, la plângerea nobililor noștri, l-a condamnat la moarte pe cruce, cei care îl iubiseră mai înainte nu l-au părăsit (nu au încetat să-l iubească). „Căci li s-a arătat a treia zi din nou viu, așa cum preziseseră divinii profeți despre aceasta și despre multe alte lucruri minunate cu privire la el. Și chiar și acum generația de creștini chemați după numele lui nu a încetat" (XVIII. 3). În întregime, această mărturie este greu de recunoscut ca fiind autentică și aparținând lui Iosif. A-L recunoaște pe Isus ca Mesia, a recunoaște învierea sa,Desigur, nu putea. Cu toate acestea, este aproape imposibil să negăm că Iosif Flavius l-a menționat pe Hristos. Este mai corect să admitem că mesajul său original a fost supus unor modificări și inserții ulterioare - cel puțin destul de devreme, deoarece deja la începutul secolului al IV-lea a fost citat în forma sa actuală de istoricul de atunci Eusebiu de Cezareea în „Istoria sa ecleziastică". În orice caz, în toate manuscrisele supraviețuitoare ale „Arheologiei" lui Iosif Flavius se poate citi pasajul disputat despre Hristos. Și trebuie admis că Iosif Flavius ar fi putut foarte bine să scrie cuvintele subliniate în fragmentul dat. Poate că Origen a citit mesajul lui Iosif Flavius în această formă originală, reproșându-i că nu crede în Isus ca Mesia, „nu-l recunoaște ca Mesia" și a fost surprins că acesta a mărturisit totuși despre marea dreptate a lui Iacov. Ca și cum Origen ar fi avut în minte un fel de nerecunoaștere directă a lui Iosif Flavius. Într-un monument sirian, probabil din secolul al V-lea, care descrie disputele de la curtea sasanizilor dintre un grec, un evreu și un creștin, Iosif Flavius asimilează mărturia lui Hristos ca fiind „un om drept și bun, atestat prin har divin cu semne și care a ajutat mulți cu minuni". Probabil, lectura inițială a mesajului din Iosif Flavius s-a limitat la o astfel de mențiune scurtă. Foarte mulți cercetători moderni recunosc că Iosif Flavius a vorbit despre Hristos, deși în forma sa actuală mesajul său nu poate fi asimilat de el. Cu toate acestea, chiar și tăcerea completă a lui Iosif Flavius nu ar însemna deloc că nu știa despre Hristos. A nu vorbi se poate datora nu numai ignoranței, ci și neatenției și lipsei de dorință de a vorbi. Iosif Flavius a avut multe motive pentru tăcerea sa deliberată. Nu a scris istorie, ci o scuză pentru poporul său, nu a urmărit completitudinea, ci a considerat întotdeauna permis să tacă despre ceea ce ar putea tulbura suspiciunile romane. Nemenționarea lui Hristos de către un alt istoric evreu din secolul I, Justus din Tiberias, este la fel de ușor de înțeles. Și

nu a scris istorie în sensul propriu al cuvântului. Dar o pamfletă istorică împotriva lui Iosif Flaviu, și a încercat mai ales să demonstreze trădarea sa față de legămintele și interesele poporului său natal. Nu avea nevoie să vorbească despre Hristos. Și, în general, a fost foarte scurt și nu a vorbit despre multe lucruri. Cartea lui Justus nu a ajuns deloc la noi și numai din cuvintele Patriarhului Constantinopolului, Fotie (secolul al IX-lea), care încă o citește, știm că Justus nu l-a menționat pe Hristos în cronica sa.reproșându-i că nu crede în Isus ca Mesia, „nu-l recunoaște ca Mesia" și minunându-se că totuși a mărturisit despre marea dreptate a lui Iacov. Ca și cum Origen ar fi avut în vedere o nerecunoaștere directă a lui Iosif Flavius. Într-un monument sirian, probabil din secolul al V-lea, care prezintă disputele de la curtea sasanizilor dintre un grec, un evreu și un creștin, Iosif Flavius asimilează mărturia lui Hristos ca „un om drept și bun, atestat prin har divin cu semne și care a ajutat mulți cu minuni". Probabil, lectura inițială a mesajului lui Iosif Flavius s-a limitat la o astfel de scurtă mențiune. Foarte mulți cercetători moderni recunosc că Iosif Flavius a vorbit despre Hristos, deși în forma sa actuală mesajul său nu poate fi asimilat de el. Cu toate acestea, chiar și tăcerea completă a lui Iosif Flavius nu ar însemna deloc că nu știa despre Hristos. A nu vorbi se poate datora nu numai ignoranței, ci și neatenției și lipsei de dorință de a vorbi. Iosif Flavius a avut multe motive pentru tăcerea sa deliberată. El nu a scris istorie, ci o apologie pentru poporul său, nu a căutat o scriere completă, ci a considerat întotdeauna permis să păstreze tăcerea despre ceea ce ar putea tulbura suspiciunile romane. Nemenționarea lui Hristos de către un alt istoric evreu din secolul I, Justus din Tiberias, este la fel de ușor de înțeles. Și nu a scris istorie în sensul propriu al cuvântului. Ci o pamfletă istorică împotriva lui Josephus, și a încercat mai ales să demonstreze trădarea sa față de legămintele și interesele poporului său natal. Nu avea nevoie să vorbească despre Hristos. Și, în general, a fost foarte scurt și nu a vorbit deloc despre multe lucruri. Cartea lui Justus nu a ajuns deloc la noi și numai din cuvintele Patriarhului Constantinopolului, Fotie (secolul al IX-lea), care o citise, știm că Justus nu l-a menționat pe Hristos în cronica sa.reproșându-i că nu crede în Isus ca Mesia, „nu-l recunoaște ca Mesia" și minunându-se că totuși a mărturisit despre marea dreptate a lui Iacov. Ca și cum Origen ar fi avut în vedere o nerecunoaștere directă a lui Iosif Flavius. Într-un monument sirian, probabil din secolul al V-lea, care prezintă disputele de la curtea sasanizilor dintre un grec, un evreu și un creștin, Iosif Flavius asimilează mărturia lui Hristos ca „un om drept și bun, atestat prin har divin cu semne și care a ajutat mulți cu minuni". Probabil, lectura

inițială a mesajului lui Iosif Flavius s-a limitat la o astfel de scurtă mențiune. Foarte mulți cercetători moderni recunosc că Iosif Flavius a vorbit despre Hristos, deși în forma sa actuală mesajul său nu poate fi asimilat de el. Cu toate acestea, chiar și tăcerea completă a lui Iosif Flavius nu ar însemna deloc că nu știa despre Hristos. A nu vorbi se poate datora nu numai ignoranței, ci și neatenției și lipsei de dorință de a vorbi. Iosif Flavius a avut multe motive pentru tăcerea sa deliberată. El nu a scris istorie, ci o apologie pentru poporul său, nu a căutat o scriere completă, ci a considerat întotdeauna permis să păstreze tăcerea despre ceea ce ar putea tulbura suspiciunile romane. Nemenționarea lui Hristos de către un alt istoric evreu din secolul I, Justus din Tiberias, este la fel de ușor de înțeles. Și nu a scris istorie în sensul propriu al cuvântului. Ci o pamfletă istorică împotriva lui Josephus, și a încercat mai ales să demonstreze trădarea sa față de legămintele și interesele poporului său natal. Nu avea nevoie să vorbească despre Hristos. Și, în general, a fost foarte scurt și nu a vorbit deloc despre multe lucruri. Cartea lui Justus nu a ajuns deloc la noi și numai din cuvintele Patriarhului Constantinopolului, Fotie (secolul al IX-lea), care o citise, știm că Justus nu l-a menționat pe Hristos în cronica sa.Justus din Tiberiada. Și nu a scris istorie în sensul propriu al cuvântului. Ci o broșură istorică împotriva lui Iosif și, mai ales, a încercat să demonstreze trădarea sa față de legămintele și interesele poporului său natal. Nu avea nevoie să vorbească despre Hristos. Și, în general, a fost foarte scurt și nu a vorbit despre multe lucruri. Cartea lui Justus nu a ajuns deloc la noi și numai din cuvintele Patriarhului Constantinopolului, Fotie (secolul al IX-lea), care încă o citea, știm că Justus nu l-a menționat pe Hristos în cronica sa.Justus din Tiberiada. Și nu a scris istorie în sensul propriu al cuvântului. Ci o broșură istorică împotriva lui Iosif și, mai ales, a încercat să demonstreze trădarea sa față de legămintele și interesele poporului său natal. Nu avea nevoie să vorbească despre Hristos. Și, în general, a fost foarte scurt și nu a vorbit despre multe lucruri. Cartea lui Justus nu a ajuns deloc la noi și numai din cuvintele Patriarhului Constantinopolului, Fotie (secolul al IX-lea), care încă o citea, știm că Justus nu l-a menționat pe Hristos în cronica sa.

„Arheologia” lui Josephus Flavius este singurul monument evreiesc din secolul I în care se pot căuta dovezi ale creștinismului. Un alt scriitor evreu faimos din secolul I, care a scris în greacă, Filon din Alexandria, a murit prea devreme (la scurt timp după 40) pentru a avea timp să vorbească despre Hristos, mai ales că a trăit în Palestina și trebuie să fi aflat despre treburile locale din surse secundare. Nu cunoaștem nicio

literatură rabinică din secolul I. Toate sursele rabinice care au ajuns până la noi nu sunt mai vechi de a doua jumătate a secolului al II-lea și poartă amprenta unei alte perioade decât Noul Testament, vremea lui Hristos. Talmudul conține multe relatări despre Hristos, dar toate sunt de origine ulterioară și reprezintă o denaturare clară și o prelucrare blasfemică a textelor Evangheliei. Conform scopului și conținutului însuși al Talmudului, nu exista loc în el pentru o relatare istorică despre Hristos. Aici avem de-a face cu ritualuri și reglementări morale sau legale, iar opiniile și spusele unor învățători individuali sunt transmise. Aceasta nu este deloc o carte istorică. Majoritatea referințelor din Talmud la creștini sunt motivate de motive polemice. Încă de la început, evreii au fost urași ai creștinismului și primii care au instigat persecuția. Și se pare că cea mai veche mărturie evreiască despre creștinism este blestemul nazarinenilor și al „ereticilor" („minim") din rugăciunea zilnică Shmoneh Ezra, datând chiar de la sfârșitul primului secol (80-100 d.Hr.). Talmudul evită să-l numească pe Isus pe nume și îl desemnează vag: „omul acela", „un anume". În ochii iudaiștilor, creștinii sunt visători periculoși, care cred în „cineva", în „cineva". Poate că în două sau trei locuri, prin ura generală, transpare o atitudine mai blândă și mai străveche față de persoana lui Hristos însuși. Dar, în general, predomină spiritul de ostilitate. Din această ură și dușmănie a apărut calomnia evreiască împotriva lui Hristos. A fost deja menționată de Iustin Filosoful (în secolul al II-lea) și a fost folosită, se pare, de Celsus în cartea sa împotriva creștinismului (tot în secolul al II-lea), la care Origen a scris faimoasa sa respingere (în prima jumătate a secolului al III-lea). Celsus a adunat în cartea sa tot ceea ce iudaismul răutăcios și păgânismul perplex știau despre creștinism și l-au învinovățit. Ar fi zadarnic să căutăm adevăr istoric în aceste calomnii. Dar ceea ce este și mai caracteristic și expresiv, având în vedere această intensitate a calomniei și a calomniei, este absența completă a oricărei îndoieli cu privire la realitatea istorică a lui Isus însuși. Pentru rabinii și evreii care au blestemat și persecutat creștinismul, Isus era o figură istorică, iar ura și răutatea lor erau îndreptate către o imagine istorică. Ei spuneau fabule rușinoase și murdare despre Hristos, dar nu negau niciodată că a trăit. Și prin vălul întunecat al calomniei pline de ură, încă strălucesc unele trăsături istorice ale imaginii Evangheliei și, mai presus de toate, amintirea minunilor lui Hristos. Evreii își amintesc și știu că El a făcut minuni, dar interpretează acest lucru în felul lor, numindu-l pe Isus vrăjitor și înșelător al oamenilor, magician și necromant. Așa este și în Talmud și printre cei care denunță creștinismul,despre care aflăm de la apologeții creștini antici. Printre aceste monumente ale polemicii

creștine antice împotriva evreilor, cel mai remarcabil este „Dialogul cu Trifon Evreul” de Sfântul Iustin Martirul (mijlocul secolului al II-lea). Disputa cu evreii s-a redus la întrebarea persoanei lui Hristos. Ar fi putut Hristos să fie Mesia promis și prezis de profeți, moartea Sa rușinoasă pe cruce a aruncat o umbră asupra persoanei și lucrării Sale – aceasta a fost ispita evreilor. Aceasta este aceeași veche „ispită a crucii”. „Nu țineți sărbători sau Sabate, nu sunteți circumcișii, ci vă puneți încrederea într-un om răstignit și, totuși, sperați să primiți bine de la Dumnezeu fără a împlini poruncile Sale” – acesta este principalul reproș adus lui Trifon Evreul (Dialog, 10). „Acesta pe care îl numiți Hristos a fost necinstit și dezonorat, încât a fost supus celui mai extrem blestem care este prescris în legea lui Dumnezeu și a fost răstignit pe cruce” (32). Aceasta a fost ispita evreilor. Nu găsim nicio urmă a îndoielii lor în istoricitatea lui Hristos. Iustin Martirul povestește întreaga viață pământească a lui Isus, iar interlocutorul său evreu o interpretează doar diferit, dar nu obiectează la faptele în sine. Și evreul din Celsus face același lucru, mai mult, referindu-se direct la „scriptura” și „evanghelia” creștinilor, fără nicio urmă de nesiguranță a lor, cu excepția, desigur, a poveștii învierii. - Dușmanii evrei ai creștinismului știau despre Hristos, iar lipsa știrilor evreiești despre viața sa are caracterul unei tăceri deliberate despre El. Și despre Apostol. Talmudul nu vorbește despre Pavel și totuși în el se aude constant o polemică directă și atentă cu învățătura și predica apostolului. Interlocutorul Sfântului Iustin vorbește direct despre interzicerea certurilor cu creștinii: „Ar fi mai bine să urmăm sfatul rabinilor, care au decis să nu se certe cu niciunul dintre voi; și nu ar fi trebuit să începem o conversație cu voi” (38). Nu sunt acestea ecouri ale sfatului lui Gamaliel?mai mult, referindu-se direct la „scriptura” și „evanghelia” creștinilor, fără nicio aluzie la nesiguranța lor, cu excepția, desigur, a poveștii învierii. – Dușmanii evrei ai creștinismului știau despre Hristos, iar sărăcia știrilor evreiești despre viața sa are caracterul unei tăceri deliberate despre El. Și Talmudul nu vorbește despre Apostolul Pavel și, între timp, în el se aude constant o polemică directă și deliberată cu învățătura și predica apostolului. Interlocutorul Sfântului Iustin vorbește direct despre interdicția de a se certa cu creștinii: „Ar fi mai bine să urmăm sfatul rabinilor, care au decis să nu se certe cu niciunul dintre voi; și nu ar fi trebuit să începem o conversație cu voi” (38). Nu sunt acestea ecouri ale sfaturilor lui Gamaliel?mai mult, referindu-se direct la „scriptura” și „evanghelia” creștinilor, fără nicio aluzie la nesiguranța lor, cu excepția, desigur, a poveștii învierii. – Dușmanii evrei ai creștinismului știau despre Hristos, iar sărăcia știrilor evreiești despre viața sa are caracterul unei

tăceri deliberate despre El. Și Talmudul nu vorbește despre Apostolul Pavel și, între timp, în el se aude constant o polemică directă și deliberată cu învățătura și predica apostolului. Interlocutorul Sfântului Iustin vorbește direct despre interdicția de a se certa cu creștinii: „Ar fi mai bine să urmăm sfatul rabinilor, care au decis să nu se certe cu niciunul dintre voi; și nu ar fi trebuit să începem o conversație cu voi" (38). Nu sunt acestea ecouri ale sfaturilor lui Gamaliel?

La Roma, au aflat despre Hristos când i-au întâlnit pe creștini. Istoricul Suetonius (scris în jurul anului 120 d.Hr.) menționează persecuția creștinilor în biografia sa despre Nero ca o superstiție nouă și blestemată (Despre viețile cezarilor, XVI, 2). În biografia sa despre împăratul Claudius (41–45) vorbește despre expulzarea din Roma a „evreilor care erau constant agitați sub influența lui Chrestus" (Chresto impulsore, - XXV. 3). Se poate pune întrebarea dacă această ultimă veste se aplică și creștinilor. Trebuie amintit că și Tacit scrie: creștinii. Exemplul lui Tertulian arată că în Occident, chiar înainte de începutul secolului al III-lea, grecescul chrystianoi se citea și se pronunța cu e, chrestiani, și nu cu i. La apologeții secolului al II-lea găsim un joc de cuvinte pe această temă: chrystos în greacă înseamnă util, iar Sfântul Iustin spune că, dacă judecăm doar după numele pentru care suntem acuzați, „suntem cei mai utili oameni". Prin urmare, ortografia neobișnuită a numelui la Suetonius este destul de consistentă cu uzul vremii. Chrest este tocmai Hristos. Iar faptul că Suetonius nu adaugă „cineva" sau „cineva" la acest nume arată că el a presupus că acest nume este cunoscut. El putea confunda cu ușurință creștinii cu evreii. Din cuvintele sale nu este deloc clar că Chrest pe care îl numește a trăit la Roma. El leagă doar tulburările romane ale evreilor de persoana sa. Din cuvintele lui Suetonius putem concluziona că, atunci când creștinii au apărut pentru prima dată pe scena romană, au fost legați de figura istorică a lui Hristos. Este puțin probabil ca Suetonius să fi fost interesat de detalii suplimentare. Mai precis, el a arătat aceeași dispreț indiferent față de creștini ca și prietenul său Pliniu cel Tânăr, care, în calitate de guvernator al regiunilor Bithnia și Pontul în jurul anilor 110–113, s-a întâlnit acolo cu creștinii. Raportând despre ei împăratului Traian, el notează, printre altele, că la întâlnirile lor „cântau un cântec lui Hristos ca lui Dumnezeu". Aici doar numele, fără nicio explicație. Pliniu adaugă că „adevărații creștini" nu pot fi convinși nici să participe la un cult păgân, nici să „îl blesteme pe Hristos". Pliniu vorbește cu blândețe despre creștini înșiși, dar îi consideră oameni superstițioși grosolan (Scrisori, X. 96). Se pare că nu era interesat să examineze această superstiție mai în detaliu. Iar

autoritățile romane erau atunci interesate de creștini doar din punctul de vedere al ordinii publice. Analele celebrului Tacit (scrise în jurul anilor 110-117) datează aproximativ din aceeași perioadă. El îl menționează pe Hristos în legătură cu persecuția lui Nero. Autenticitatea acestei povești a lui Tacit trebuie considerată dovedită fără îndoială. Potrivit lui Tacit, pentru a îndepărta suspiciunea de incendiere a Romei, Nero a dat vina pe „oameni pe care poporul îi ura deja pentru viciile lor și îi numea chrestiani (chrestianos)". Acest nume provine de la Hristos, care, în timpul „domniei lui Traian, a fost pedepsit de procuratorul Pontius Pilat". „Această superstiție nelegiuită, înăbușită pentru o vreme, a reapărut nu numai în Iudeea, unde a început acest rău, ci și în Cetate, unde se adună și se comit toate lucrurile josnice și rușinoase" (XV. 44).Mărturia lui Tacit confirmă realitatea istorică a lui Hristos, „răstignit sub Pontius Pilat", pentru un păgân necredincios de la cumpăna dintre secolele I și II. Tacit manifestă aceeași atitudine disprețuitoare față de creștini, despre care vorbesc atât de des scriitorii creștini din secolele II și chiar III, care au respins bârfele și calomniile păgâne. Se poate pune întrebarea despre sursele mesajului lui Tacit despre Hristos. Cu siguranță nu este o sursă evreiască, deoarece un evreu nu l-ar fi numit pe Iisus Hristos (adică Mesia). La fel de sigur este că nu este o sursă creștină. Rămâne de recunoscut sursa romană. Cu greu se pot vedea aici acte oficiale ale arhivei imperiale; potrivit lui Tacit, aceasta îi era inaccesibilă și lui. Această arhivă, într-adevăr, trebuie să fi conținut rapoarte de la conducătorii provinciali, dar acestea erau cu greu accesibile persoanelor private. Sfântul Iustin Martirul, în Apologia sa, prezentată împăratului Antoninus Pius în jurul anului 150, ca confirmare a realității morții lui Hristos pe cruce și a miracolelor Sale, îl invită să-și verifice cuvintele folosind „faptele lui Pontius Pilat" (35 și 48); Tertulian în Apologia sa (cca. 197) menționează raportul lui Pilat către Tiberius (capitolul 5). În realitate, desigur, acestea nu sunt referințe la o sursă accesibilă, ci un apel la verificare. Și exprimă o încredere incontestabilă în autenticitatea istorică a poveștii lui Hristos. „Faptele lui Pilat" și scrisoarea lui Pilat către împăratul Claudius care au ajuns până la noi nu sunt cu siguranță autentice și aparțin unei epoci ulterioare.

La aceste relatări trecătoare putem adăuga o scrisoare de la un stoic sirian necunoscut, Mara, către fiul său Serapion (probabil 73–160 d.Hr.), care a fost păstrată într-un manuscris sirian din secolul al VI-lea. În sprijinul sfatului său de a disprețui bogăția și gloria trecătoare a acestei lumi și de a evita pasiunile și vanitatea ei, Mara se referă la

trista soartă a înțelepților. Ce a câștigat Atena din moartea lui Socrate, sau samienii din arderea lui Pitagora, sau evreii din răsturnarea regelui lor înțelept - la urma urmei, din acel moment împărăția le-a fost luată (cf. Matei 27:37) și au fost împrăștiați peste tot din țara lor. Toți au fost pedepsiți. Dar înțelepții uciși nu sunt morți: regele înțelept al evreilor este și el viu - „din cauza noii legi pe care a dat-o". Iată o amintire ternă și neclară a lui Hristos.

În general, aflăm foarte, foarte puțin despre Hristos de la „cei din afară". Nu este nimic surprinzător în asta. Anticii scriau din propriul lor punct de vedere, aveau propriile lor standarde de importanță și interes. Evreii tratau creștinismul cu iritare, grecii și romanii cu dispreț, „orbirea evreiască" și „impietatea păgână" se întâlneau. Niciunul dintre „străini" nu și-a stabilit sarcina directă și specială de a povesti despre Hristos și creștinii din acești primi ani și nu este nimic ciudat în asta. Nu au simțit și nu au recunoscut viitorul istoric al creștinismului; pentru majoritate era o superstiție goală și nesemnificativă. Abia mai târziu lumea păgână a recunoscut și a simțit un dușman periculos în Biserică. Apoi, scriitorii păgâni i-au atacat cu furie pe creștini și credința lor. Dar, din nou, nimeni nu a exprimat vreodată cea mai mică îndoială cu privire la existența reală a Celui sub al cărui nume sunt numiți creștinii. Această tăcere este mult mai elocventă și mai convingătoare decât tăcerea imaginară pe care adversarii istoricității lui Hristos o deduc în grabă din lipsa informațiilor „externe". Mai mult, creștinii erau acuzați mai ales și mai presus de toate că venerau un om, și pe deasupra unul răstignit. Evreii îi acuzau de acest lucru. După cum știm de la Sfântul Iustin. Și păgânii îi acuzau de acest lucru. Stoicul Fronton, așa cum aflăm din dialogul defensiv al lui Minucius Felix (cca. 180–200), îi acuza pe creștini că se închină unui om pedepsit pentru crimele sale cu o pedeapsă teribilă și că se închină în fața copacului Crucii (Octavian, Capitolul IX). Lucian din Samosata, în cartea sa „Despre moartea lui Peregrinus", spune următoarele despre creștini: „Îl cinstesc încă mult pe omul răstignit din Palestina", „îl venerează pe sofistul răstignit", legiuitorul lor (Capitolul XIII; scris în jurul anului 170). Și, în final, cam în aceeași perioadă, deja menționat în repetate rânduri Celsus în cartea sa amplă împotriva creștinilor atacă în primul rând cinstirea unui om umilit. În viața lui Hristos nu găsește nimic eroic și măreț. „Cum am putea recunoaște drept Dumnezeu pe cineva care nu a împlinit nimic din ceea ce, conform zvonurilor răspândite în popor, a promis? Și când L-am demascat și L-am recunoscut vrednic de execuție, atunci El caută să se ascundă și să fugă în cel mai rușinos mod, dar este trădat de unul

dintre cei pe care îi numea ucenicii Săi”... Celsus își pune cuvintele în gura unui evreu, căci evreii erau principala sa sursă. El repovestește povestea Evangheliei cu batjocură. Venerarea lui Iisus Hristos îl indignează și îl mânie. Și nici un cuvânt, nici o urmă de neîncredere... Și ne este clar de ce scriitorii creștini antici nu s-au oprit la apărarea realității istorice a lui Hristos - nimeni nu s-a îndoit vreodată de asta, era dincolo de orice îndoială și dispută. Pentru lumea păgână, creștinismul era venerarea „Hristosului istoric”.

3. MĂRTURIA PRIMULUI CREșTIN.

Cine a fost Iisus Hristos? Această întrebare a fost subiect de controverse încă din timpurile apostolice. Nu în Biserică, căci de la început aceasta a avut credința neclintită în Hristos ca Dumnezeu-om, Fiul lui Dumnezeu, care a devenit „om printre oameni”. Ci în jurul Bisericii, în cercuri atinse de mesajul evangheliei, dar care nu au acceptat predicarea apostolică în puritatea și simplitatea credinței. Aceste controverse nu au vizat niciodată însăși existența lui Hristos. Au apărut diviziuni cu privire la întrebarea cine era El. Și, din nou, chiar opiniile respinse și infirmate de Biserică arată convingerea generală a existenței istorice a lui Hristos. Pe scurt, interpretările false au gravitat spre două extreme opuse. Pentru unii (aceștia erau iudeo-creștinii), Iisus a fost doar un mare învățător și profet și, prin urmare, El a fost pentru ei o figură istorică. Alții au fost tentați de realismul istoric al circumstanțelor și evenimentelor vieții Sale pământești, le-au interpretat în felul lor, afirmând doar aparența suferinței și morții Sale. Acest „docetism” (din grecescul dokeomai – par), în toată persistența sa, devine de înțeles tocmai în contrast cu realismul istoric al narațiunilor evanghelice și al predicii apostolice. Docetismul nu este o teorie istorică, ci una teologică. Iar docetiștii nu negau deloc că ceea ce este descris în Evanghelii s-a întâmplat cu adevărat la un anumit moment și în anumite circumstanțe. Și putea fi văzut și descris. Ei credeau că Hristos nu era, ci doar părea a fi om, apărea ca om. Nu se îndoiau de meritul și credibilitatea istorică a narațiunii evanghelice, deși erau angajați într-o corectare imaginară a textului evanghelic, tăindu-l și schimbându-l. Dar ei interpretau sensul narațiunii evanghelice, sensul Întrupării și al Epifaniei în felul lor. Acea respingere timpurie, fermă și decisivă pe care ispitele docetice au întâmpinat-o în Biserică confirmă încă o dată natura incontestabilă și originală a realismului realist creștin. Biserica antică, cu toată puterea sa, pe baza Noului Testament, a afirmat plenitudinea și realitatea

umanității în Hristos, dar nu a recunoscut niciodată că acesta era doar un om. Mărturisirea că Hristos este Dumnezeu nu a estompat deloc imaginea Sa reală, istorică, evanghelică. Realității istorice în înțelegerea creștină i s-a acordat o importanță excepțională, decisivă încă de la început. Întregul sens al percepției originale, antice despre Hristos constă în faptul că Dumnezeu a apărut într-o imagine umană vie și individuală - nu numai semnele lui Dumnezeu, ci și plinătatea Divinității trupești. Antichitatea creștină nu a fost nici vorbăreață, nici verboasă. Nu a căutat adăugiri la Evanghelii și chiar le-a tăiat atunci când curiozitatea neliniștită le-a făcut, poate pe baza unor tradiții și amintiri vagi - acest lucru este dovedit de istoria canonului timpuriu al Noului Testament și de respingerea apocrifelor, a „cărților respinse". Cu toate acestea, și în ele, totul este plin de realism teologic istoric, deși nu întotdeauna în același timp.Și, în ciuda jocului adesea restrâns al imaginației, se poate simți și în ele o bază istorică solidă. Biserica a păstrat și a contemplat chipul complet și integral al lui Hristos cel viu și real într-o singură „Evanghelie în patru părți". Păstrată și explicată. În monumentele creștine timpurii este inutil să căutăm o narațiune istorică detaliată - acestea presupun o istorie a Evangheliei bine cunoscută, cunoscută nu numai din Scriptură, ci și din evanghelizarea orală neîncetată. Monumentele creștine timpurii sunt scurte și concise. Acestea sunt scrisori și epistole compuse ocazional. Și nu ar trebui să căutăm în ele o expunere exhaustivă și sistematică a credinței. Dar în ele, cu toată forța și strălucirea, este exprimat sentimentul istoric viu al Feței lui Hristos. Mai târziu, în secolul al II-lea, au apărut opere creștine mai ample, scrise și ele ocazional, pentru a se proteja de cei din afară și de frații falși. Literatura creștină a prins treptat contur și s-a dezvoltat. Dar și spiritul vechi respiră în ea. Câteva exemple sunt suficiente.

Epistolele Sfântului Ignațiu al Antiohiei datează chiar de la marginea secolelor I și II d.Hr. (107 – 117). Nu există nicio îndoială serioasă cu privire la această dată. Acestea sunt scrisori de pe drumul spre Bisericile din Asia Mică, de pe drumul martiriului spre Roma, pentru a deveni acolo victimă a unei sentințe deja pronunțate. Aceste scrisori sunt imprimate de spiritul unui realism istoric viu, care nu este în niciun fel slăbit de setea de coroană martirică și de separare de lumea exterioară, care avusese deja loc în așteptare și voință. Fără nicio limitare, Sfântul Ignațiu îl mărturisește pe Iisus Hristos ca Dumnezeu și vorbește cu îndrăzneală despre „sângele lui Dumnezeu", despre „patimintele lui Dumnezeu" – dar nu despre „Dumnezeu revelat în formă umană" și „întrupat". Hristos este Dumnezeu, „desăvârșit om",

născut din Maria și din Duhul Sfânt – „deodată fiul omului și fiul lui Dumnezeu”. Viața Sa pământească nu a fost doar un fenomen. Împotriva docetiștilor, Sfântul Ignațiu subliniază cu toată puterea realitatea și plenitudinea vieții umane a lui Hristos. El a ieșit din sămânța lui David, s-a născut din Fecioară, a primit botezul de la Ioan, a fost străpuns pentru noi pe cruce sub Pontius Pilat și Irod tetrarhul și a înviat. Suferințele Lui sunt mântuitoare și El a suferit cu adevărat, și nu doar vizibil. În realitatea suferințelor Sale rezidă întreaga lor putere mântuitoare. A nega realitatea întrupării înseamnă a-L nega complet pe Iisus Hristos, iar aceasta înseamnă a fi purtători de moarte. Și Hristos a înviat în trup adevărat, tactil, nu un „demon fără trup”, și a băut și a mâncat cu ucenicii. Sfântul Ignațiu repetă insistent această referință cronologică – „sub Pontius Pilat”. El vrea în orice mod să sublinieze concretețea istorică a imaginii și vieții lui Hristos. În aceasta rezidă toată speranța Sa; El trăiește imaginea istorică a lui Hristos. În Epistolele Sfântului Ignațiu este același lucru ca în Noul Testament – nicio diferență de spirit și percepție. Prietenul său, Sfântul Policarp al Smirnei, este, de asemenea, de acord cu Sfântul Ignațiu. Aceeași credință în Dumnezeul-omul și aceeași mărturisire a întrupării reale. Amândoi luptă împotriva docetismului. Dar în obiecțiile lor nu există nicăieri vreun indiciu că cineva, la acea vreme, s-a îndoit de existența reală a lui Hristos - existau persoane care se îndoiau că Hristos era, și nu doar că părea a fi, un om, dar nu și că exista.

La mijlocul secolului al II-lea, Sfântul Iustin Martirul, după cum știm deja, a avut o conversație cu Trifon Evreul. Nu este atât de important dacă „Conversația” sa este o înregistrare a unei conversații reale sau doar o reprezentare dialogică a unei dispute tipice, exemplare. Important este formularea întrebărilor și clarificarea lor. Creștinul trebuia să-i demonstreze evreului că Iisus Hristos era Dumnezeu și nu doar un om. Cu toate acestea, Sfântul Iustin subliniază clar plenitudinea umanității în Hristos. El se referă constant la evenimente individuale din viața pământească a Mântuitorului și explică sensul și semnificația lor. Cu o atenție deosebită, se oprește asupra originii lui Hristos din casa lui David, din semința lui Iuda, din linia lui Avraam. Hristos s-a născut din Fecioara Maria, în timpul recensământului lui Quirinus, în Betleem. Sfântul Iustin vorbește despre apariția stelei și despre adorarea magilor. El povestește despre Botezător. El transmite poveștile Evangheliei despre predicarea și minunile lui Hristos. Descrie zilele din urmă, Cina cea de Taină, rugăciunea din Ghetsimani, aducerea Domnului în grădină, procesul lui Pilat, răstignirea, arătările de după înviere. Sfântul Iustin reproduce imaginea lui Hristos din

Evanghelie, și anume ca o imagine istorică reală. Hristos Mesia, care a venit ca împlinire a profețiilor. Referirea la profeții are greutatea unui argument istoric. Demnitatea mesianică a lui Hristos este, de asemenea, o trăsătură istorică. Hristos a devenit și a fost om, s-a născut, a crescut, deși a fost de la început ca Dumnezeu. Întreaga Sa viață mărturisește despre plenitudinea și realitatea umanității Sale și, în special, despre suferința Sa - toate aceste indicații ale Sfântului Iustin capătă cu atât mai multă forță, deoarece tocmai acest lucru i-a derutat pe interlocutorii Săi. În fața evreilor, el conturează imaginea lui Mesia cel suferind, care este tentantă și inacceptabilă pentru ei. Le dovedește o poziție complet paradoxală pentru ei. Și, împreună cu afirmarea umanității reale, el dezvăluie demnitatea divină a lui Hristos. De asemenea, el mărturisește despre aceasta în fața păgânilor în Apologiile sale. Întregul sens și conținut al credinței creștine din mărturisirea lui Iustin Martirul se bazează pe chipul viu al lui Hristos ca Fiu întrupat al lui Dumnezeu și pe lucrarea Sa actuală, a cărei semnificație depășește granițele istorice limitate.

Operele Sfântului Irineu, episcop de Lyon, un învățător occidental prin locul activității sale și oriental prin originea și legăturile sale inițiale, datează din a doua jumătate a secolului al II-lea. A fost elev și ascultător al lui Policarp în Smirna și și-a amintit pentru totdeauna lecțiile sale. Și Policarp a fost ucenic al apostolilor și în special al Apostolului Ioan, a vorbit cu mulți care L-au văzut pe Hristos. Și în conversațiile sale a vorbit despre ele, „și-a amintit cuvintele lor, precum și ceea ce a auzit de la ei despre Domnul, a repovestit despre minunile și învățăturile Sale, despre care a primit o tradiție de la oameni care au văzut ei înșiși Cuvântul Vieții”... Policarp primește tradiția despre Hristos de la martori oculari, iar imaginea lui Hristos în memoria sa păstrează toată vivacitatea percepției vii directe originale. Sfântul Irineu îl amintește în aceeași pictură directă. Această legătură cu martorii oculari este de o importanță decisivă pentru Irineu, el își amintește mereu de ea. Și în operele sale vocea vie a viziunii originale continuă să răsune. Imuabilitatea tradiției apostolice este unul dintre cele mai fundamentale gânduri ale Sfântului Irineu și, mai presus de toate, se extinde la imaginea lui Hristos. Relativ recent, o lucrare pe jumătate pierdută, pe jumătate uitată a Sfântului Irineu, „Dovada predicării apostolice”, a devenit disponibilă pentru noi – o încercare de expunere scurtă, catehetică și edificatoare a principalelor prevederi ale credinței creștine. Ideea principală a acestei cărți este împlinirea profețiilor. Hristos este Dumnezeu, Sfântul Irineu vorbește despre aceasta clar și în detaliu. Și în zilele din urmă S-a făcut om adevărat și

a trăit printre oameni, predicând și vindecând. A fost batjocorit, torturat și ucis, răstignit pe cruce. Și a înviat. Sfântul Irineu transmite detaliile Evangheliei. Asemenea Sfântului Iustin, el dovedește că toate aceste evenimente au fost prezise de profeți. Și în întreaga compoziție a acestei dovezi se simte că aceasta pornește de la imaginea imediată a Evangheliei și caută paralele din Vechiul Testament pentru aceasta. Făcând aceasta, el merge, în esență, pe linia celei mai mari rezistențe. El demonstrează o poziție dificilă, dificilă pentru cei care se îndoiesc. Și toată puterea de convingere a dovezii este legată de strălucirea și fiabilitatea imediată a imaginii lui Hristos din Evanghelie. Falșii învățători ai secolului al II-lea, gnosticii, cu care Sfântul Irineu s-a luptat și a argumentat mult, și-au ușurat această sarcină negând plenitudinea reală a existenței istorice a lui Hristos, admițând natura iluzorie a umanității sale. O astfel de concepție se încadrează cel mai ușor în cadrul concepțiilor păgâne obișnuite. Ei au descompus imaginea Evangheliei. Sfântul Irineu apără imaginea antică și se bazează în primul rând pe memoria istorică neschimbată care provine dintr-o viziune vie. Aceasta este viziunea apostolică a lui Hristos Iisus cel istoric. Dar apostolii nu au văzut un om simplu, ci un om și Dumnezeu, Dumnezeu care a devenit om și un om care era Dumnezeu. Această imagine iese în evidență clar în mintea Sfântului Irineu. El subliniază ambele laturi: atât divinitatea, cât și umanitatea. Întreaga valoare a feței și lucrării lui Hristos constă în faptul că adevăratul Dumnezeu a devenit om adevărat, „a luat din om esența cărnii", „a devenit ceea ce„decât eram noi". El s-a născut cu adevărat, deși din Fecioară, a crescut, a mâncat și a flămând, a plâns și s-a întristat, a suferit și a murit cu adevărat, a fost răstignit pe cruce. În viața lui Hristos, calea umană a fost parcursă în întregime și, prin urmare, această viață dobândește caracterul unui prototip și exemplu pentru toți. Și, în același timp, în viața lui Hristos, ca Dumnezeu și om, s-a realizat reala reunificare a omului cu Dumnezeu. În acest realism rezidă întregul patos al Sfântului Irineu, pe care îl recunoaște ca tradiție apostolică. Această referire la tradiția apostolică nu a fost contestată de adversarii Sfântului Irineu, iar aceasta oferă un nou argument istoric: realismul și istorismul aveau dovezi de antichitate în spate. Același lucru este demonstrat de lucrările unui contemporan mai tânăr al Sfântului Irineu, preotul cartaginez Tertulian. Iar viziunea sa asupra lumii este în întregime determinată de imaginea istorică reală a lui Hristos.

Nu este nevoie să continuăm cercetarea istorică. Secolele următoare păstrează tradiția istorică a trecutului cu deplină fidelitate și își afirmă

mărturisirea în chipul evanghelic al lui Hristos. Nimeni nu se îndoiește de existența istorică a Mântuitorului, nici măcar printre cei mai rău intenționați urători ai credinței creștine. Și ura însăși este îndreptată împotriva însăși persoanei lui Hristos, iar aceasta este o nouă dovadă a certitudinii complete cu care oamenii acelor vremuri au perceput chipul Său. Este deosebit de expresiv și convingător faptul că astfel de îndoieli nu au apărut niciodată. Înșiși apărătorii mitologismului modern nu neagă că de la începutul secolului al II-lea scriitorii creștini (aceiași a căror mărturie tocmai am citat-o) mărturisesc incontestabil „umanitatea", adică realitatea istorică a lui Hristos, ci văd în aceasta o inovație care nu se bazează pe nicio memorie sau cunoaștere istorică, „o invenție dictată de nevoile politice și practice ale tinerei Biserici creștine în lupta sa pentru existență", în lupta împotriva gnozei, care se presupune că a continuat mișcarea ideologică ce a generat Evangheliile „sinoptice". În această afirmație nu există niciun acord cu relațiile istorice reale, așa cum sunt stabilite de o cercetare critică sobră și complet liberă. În realitate, nu a existat nicio ruptură în percepția și conștiința bisericii. Și acest lucru este evidențiat în primul rând de faptul că conștiința bisericească a afirmat invariabil și persistent narațiunea evangheliei, a perceput-o tocmai ca o dovadă istorică, iar în Biserică cele Patru Evanghelii au fost confirmate în demnitatea lor canonică. Dimpotrivă, tocmai gnosticismul, slăbind (dar nu negând) realitatea istorică a imaginii lui Hristos cu docetismul său, disprețuind trupul, a respins și a schimbat tradiția evanghelică. În afara Bisericii, realismul evanghelic a fost disprețuit și, prin urmare, povestea evanghelică a fost întreruptă. Continuitatea a fost ruptă tocmai aici. Și se simte imediat că se duce o luptă împotriva tradiției consacrate. Ruptura presupusă de mitologi nu a existat deloc și nu s-a manifestat în niciun fel.

Hristos a venit în lume nerecunoscut. „Cei din afară" pur și simplu nu L-au observat la vremea respectivă, de unde și lipsa mărturiilor antice necreștine despre El. Imaginea Lui a fost amintită și păstrată de cei care au fost iluminați de Personalitatea Lui Divină. Predica și faptele Lui. Și și-au fixat viziunea în cuvinte - aceasta este prima mărturie istorică despre El, învăluită în toată vioiciunea comunicării personale directe. Au transmis aceeași viziune în vorbire orală. Întregul creștinism timpuriu se adună în jurul imaginii istorice vii a lui Isus din Nazaret, Hristosul, Fiul lui Dumnezeu. Și mărturisesc despre El într-un cor armonios. Împotriva acestei mărturii, care se întoarce la martori oculari și la comunicarea vie, orice îndoială, bazată doar pe ideea preconceptă a imposibilității Dumnezeului-om, rămâne neputincioasă.